

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Činnost organizace „Žegota“ během druhé světové války

Vendula Králová

Bakalářská práce

2016

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Vendula Králová**
Osobní číslo: **H15083**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové): Polština
Název tématu: **Činnost organizace "Žegota" během druhé světové války**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Studentka na základě pramenů a sekundární literatury zpracuje a popíše pomoc a podporu polského odboje polským Židům během druhé světové války. Zaměří se na činnost organizace "Žegota" a představí její aktivity i její hlavní představitele. Práce bude mít především kompilační charakter. Cílem práce je představit toto téma českému prostředí a popsat základní rysy vztahu mezi polským odbojem a perzekvovaným židovským obyvatelstvem během druhé světové války.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

ARCZYŃSKI, M. - BALCERZAK, W. Kryptonim "Żegota" . Z dziejów pomocy Żydom w Polsce 1939 - 1945. Warszawa 1979. [ISBN neuvedeno].
Armija Krajowa w dokumentach. 1939 - 1945. Londyn, 1970. [ISBN neuvedeno].
KOVÁCS, I. Pisudski - Katyń - Solidarita. Klíčové pojmy polských dějin 20. století. Brno, 2010. ISBN 978-80-87029-85-5. GÓRSKI, G. The polish underground state 1939 - 1945. Lublin 2012. ISBN 978-83-7702-376-1. KUNERT Andrzej Krzysztof, FRISZKE Andrzej (red.). "Żegota" Rada Pomocy Żydom 1942-1945. Warszawa 2002, ISBN 83-916666-0-3.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Michal Téra, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2016**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2015

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne

Vendula Králová

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce panu Mgr. Michalu Térovi, Ph.D za spolupráci, odborné vedení, čas, který mi věnoval a za jeho cenné připomínky. A dále pracovníkům Institutu Pamięci Narodowej v Opoli a Institutu Historii na Opolské univerzitě za poskytnutí materiálů, které byly velmi přínosné pro zpracování této práce.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá vznikem a činností podzemní organizace Rada Pomocy Żydom „Żegota“, která pracovala při polském odboji během druhé světové války. Studentka popsala židovskou populaci v Polsku a s ní spojené důvody antisemitismu vůči ní a další vývoj během druhé světové války, při níž jí byly poskytnuty různé druhy pomoci polským odbojem. Nejvíce se zaměřila na polský podzemní stát, aktivity zmíněné organizace a její hlavní představitele.

KLÍČOVÁ SLOVA

Rada Pomocy Żydom „Żegota“, Židé, polský odboj, druhá světová válka, ghetto, povstání.

TITLE

Activity of Organisation „Żegota“ during the Second World War

ANNOTATION

The bachelor thesis deals with the formation and the activity of illegal underground organisation „The Council to Aid Jews „Żegota“, that had been operating in the frame of Polish resistance during the Second World War. The student had described the Jewish population in Poland and reasons that led to the anti-Semitism against it. The following development during the Second World War“, where the organisation had received different kind of assistance provided by the Polish resistance is described as well. The student's main effort has been focused on the Polish underground state, the activities of the organisation mentioned above and its main representatives.

KEY WORDS

Rada Pomocy Żydom „Żegota“, Jews, Polish resistance, World War II, Ghetto, uprising

Obsah:

Úvod:	8
1. Židovská populace v Polsku	11
2. Polský podzemní stát	15
3. Varšavské ghetto, podnět ke vzniku „Žegoty“	19
4. Lidé „Žegoty“ a vznik samotné organizace	24
5. Činnost organizace „Žegota“	37
5.1 Pomoc legalizační:	37
5.2 Pomoc finanční:	38
5.3 Referát bytový:	40
5.4 Akce protivyděračská:	41
5.5 Referát propagandistický:	45
5.6 Referát dětský:	48
5.7 Referát lékařský:	51
5.8 Referát oděvní:	51
5.9 Okresní Rady Pomocy Żydom:	53
5.10 Odezvy ze zahraničí:	55
Závěr:	58
Závěr:	58
Resumé:	60
Konkluzja:	62
Seznam použité literatury	64
Prameny	64
Sekundární literatura	65
Internetové zdroje:	68

Úvod:

1. září 1939 se začal odehrávat největší a nejničivější válečný konflikt 20. století, ne-li v celých dějinách lidstva, do kterého byla zatažena většina zemí světa a který si svou hrůzostrašností drží prvenství dodnes. Jednalo se o druhou světovou válku, která byla zahájena napadením Polska Němci. Tento konflikt s sebou přinesl mimo jiné rozsáhlé válečné zločiny, které jsou definovány v *Římském statutu Mezinárodního trestního soudu, Článku 8, Válečné zločiny*. Jsou jimi: „Závažná porušení Ženevských úmluv z 12. srpna 1949, zejména níže uvedené činy zaměřené proti osobám nebo majetku používající ochrany podle ustanovení příslušné Ženevské úmluvy.“ Jedná se například o „úmyslné zabití, mučení nebo nelidské zacházení, včetně biologických pokusů, úmyslné způsobení velkého utrpení nebo vážné tělesné újmy či poruchy zdraví, rozsáhlé ničení a přivlastňování majetku, které není ospravedlněno vojenskou nutností a které je prováděno protiprávním a svévolným způsobem, nucení válečných zajatců nebo jiných chráněných osob ke službě ve vojsku nepřátelské mocnosti, těžké urážky lidské důstojnosti, zejména pokořující a ponižující zacházení“¹ a další. Dále se jednalo o genocidu, zločiny proti lidskosti čili „protiprávní jednání namířené proti civilní populaci, které je součástí rozsáhlého nebo systematického útoku“, do kterých spadá „vražda, vyhlazování, zotročování, deportace nebo násilný přesun obyvatelstva, věznění nebo jiné závažné formy zbavení osobní svobody v rozporu se základními pravidly mezinárodního práva, mučení, znásilnění, sexuální otroctví, nucená prostituce, nucené těhotenství, nucená sterilizace nebo jiné formy sexuálního násilí srovnatelné závažnosti, persekuce jakékoli identifikovatelné skupiny nebo kolektivu z důvodu politických, rasových, národnostních, etnických, kulturních či náboženských nebo z důvodu pohlaví“² a v neposlední řadě šlo o trestné činy mezinárodního významu.

Druhá světová válka, která trvala až do 2. září 1945, kdy Japonsko podepsalo kapitulaci, která je na stránkách Ústavu dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze definována jako „Vzdání se jedné strany ve válečném konfliktu. Může se týkat části nebo veškerých branných sil a obvykle zahrnuje složení a vydání zbraní.“³, je z mého

¹ Římský statut Mezinárodního trestního soudu (č.84/2009 Sb.m.s), Článek 8, Válečné zločiny, [cit. 2015-12-15] URL: <<http://codexisuno.cz/2aO#!3900>>.

² Římský statut Mezinárodního trestního soudu (č.84/2009 Sb.m.s), Článek 7, Zločiny proti lidskosti, [cit. 2015-12-15] URL: <<http://codexisuno.cz/2aO#!3900>>.

³ Ústav dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Operační program Praha – Adaptabilita, Glosář odborných termínů, Datum poslední aktualizace: 14. 05. 2012 [cit. 2015-12-15] URL: <<http://udlv.ff.cuni.cz/oppa/glosar.html>>.

pohledu nejvíce odstrašujícím příkladem genocidy holocaustu v moderních dějinách lidstva vůbec.

Právě Polsko, které před válkou poskytovalo domov největší židovské komunitě na světě, čítající tehdy přes tři miliony osob, a jehož napadením se začal odehrávat celosvětový válečný konflikt, během tohoto konfliktu přišlo až o pětinu svých obyvatel. Je nepochopitelné, že hrůzy, kterými si persekovaná židovská populace v té době prošla a přišla při nich o šest miliónů evropských Židů, jsou i přes ohromnou spoustu důkazů v dnešní době stále některými lidmi popírány. Naštěstí se tehdy našel nemalý počet lidí, kteří se rozhodli podat pomocnou ruku i přes hrozbu, že za svou pomoc zaplatí životem oni sami, jejich rodiny nebo známí.

Jako téma bakalářské práce jsem si vybrala činnost polské podzemní organizace „Żegota“, kterou se snažila pomoci persekovanému židovskému obyvatelstvu na území nacisty okupovaného Polska. Tato práce bude mít především kompilativní charakter. Bude zaměřena na popis podpory a pomoci polského odboje polským Židům během druhé světové války, na vznik podzemní armády v Polsku, činnost, aktivitu a hlavní představitele organizace již zmíněné organizace.

V práci jsem čerpala především ze sekundární literatury, ale vzhledem k omezené dostupnosti odborných knih na toto téma jsem byla nucena se stále vracet ke dvěma zdrojům. Bohužel ani odborné články pro mne v době psaní této práce nebyly dostupné z důvodu rekonstrukce skladu Slovanské knihovny. Pokusila jsem se tedy alespoň díky primárním pramenům, které mi byly poskytnuty pracovníky Institutu Pamięci Narodowej v Opoli a citacemi z těchto dokumentů nastínit události, které se v dané době staly.

V úvodní kapitole se zaměřuji na příčinu tak početné židovské populace na Polském území. Vzhledem k tomu, že Židé již v 1. století přišli o svou domovinu v Palestině, potřebovali se usadit někde jinde a v ostatních státech Evropy se setkávali s antisemitismem namířeným proti nim, křesťanské Polsko pro ně bylo svojí vlídností nejvhodnějším útočištěm. V první části této kapitoly popisují hlavní rozdíly mezi křesťanstvím a judaismem, což byla jedna z příčin pronásledování Židů. A v další části ostatní důvody antisemitismu, podřadné postavení židovských obyvatel žijících na cizím území a nakonec jejich nový domov Polsko, které jim poskytovalo celkem široké svobody.

Následující kapitola se zabývá napadením Polska, které se tak stalo první napadenou zemí během druhé světové války a také prvním spojencem Západu. Tuto kapitolu považuji za důležitou, protože ukazuje, jak jsou Poláci houževnatí a bezprostředně po útoku ze stran Sovětského svazu a Německa se rozhodnou jednat a postavit se agresorům na odpor. Polský

podzemní stát a exilová vláda, která uprchla pár dní před porážkou, toho byly nedílnou součástí. Popisují zde hlavní představitele podzemního státu a odbojové organizace, které se nakonec sjednotily, aby mohly vytvořit zvláštní organizaci, která se zabývala výhradně pomocí persekvaným Židům.

Událostí, která vedla k utvoření speciální složky polského odboje, se věnuje následující kapitola. Šlo o plánovanou likvidaci Varšavského ghetta, které bylo největším židovským centrem nejen na polském území, ale i v Evropě a co se týče celosvětového měřítko, tak zastávalo druhé místo hned po Spojených státech Amerických. Židé zpočátku nevěděli, co se děje s lidmi, kteří jsou z ghetta odváženi do koncentračních táborů, přesto jejich osud nezůstal dlouho utajen a varšavští Židé, kteří byli od okolního světa izolováni a prakticky čekali na smrt, se s tím nechtěli smířit a rozhodli se nevzdat se bez boje. Do tohoto boje byl zapojen i polský odboj, přesto se jim ho nepodařilo vyhrát a Varšavské ghetto se pro obyvatele, kteří tam zůstali a nebyli dříve deportováni, stalo hrobkou. Vzhledem k malé schopnosti polského odboje pomoci obětem během varšavského povstání, vzešla myšlenka na utvoření zvláštní organizace, která se bude zabývat židovskou otázkou.

Hlavní jádro práce začíná čtvrtou kapitolou, kdy se již exilová vláda spolu s podzemním státem a odbojem rozhodne vytvořit Radu pro pomoc Židům „Żegota“. Jde o první jednání, vstup jednotlivých členů z různých částí polského odboje a organizační záležitosti. Tato sjednocená instituce se začíná rozrůstat a zapojovat do všech možných druhů pomoci. Jsou zde popisováni jednotliví členové, jejich funkce v rámci organizace a politické činnosti během druhé světové války i po válce.

Pátá a také poslední kapitola se zabývá zřejmě nejdůležitější částí této práce a to samotnou činností „Żegoty“. Veškerá pomoc, kterou měla organizace za úkol židovské populaci poskytovat, byla rozdělena do jednotlivých referátů. Byly vytvořeny referáty legalizační, finanční, bytový, protivyděračský, propagandistický, dětský, lékařský, oděvní a aby mohlo být dostatečně zahrnuto co nejširší pole působnosti, byly zřízeny okresní Rady. Každý oddíl z již zmíněných referátů a lidé, kteří se v něm nacházeli, se vystavovali obrovskému nebezpečí z odhalení. Za jakoukoliv pomoc Židům hrozil v Polsku trest smrti. Přesto byly jednotlivé referáty pod odborným vedením schopny v rámci svých možností a oddaností jednotlivých členů fungovat. Při popisování aktivity jednotlivých referátů jsem některé doplnila o citace z archivních dokumentů.

1. Židovská populace v Polsku

Proč zrovna Polsko bylo pro Židy tolik vyhledávanou zemí, že zde žila jejich nejpočetnější komunita? Na tuto otázku je třeba hledat odpověď v historii. Židé svoje území v Palestině, kde žili, ztratili již v 1. století našeho letopočtu. Od té doby postupně emigrovali do severní Afriky, Babylónie, západní Evropy a celého Středomoří. Všude na těchto místech byl židovský národ po staletí pronásledován či diskriminován, a to nejen z náboženských důvodů. Rozdíly v náboženství byly zřejmé a to především v Evropě, kde převládalo křesťanství.

Křesťanství i judaismus vyznávají víru v jednoho Boha neboli monoteismus. Každé z těchto náboženství má ale jiného Mesiáše. Pro židovské náboženství Ježíš Kristus není Mesiášem, a především se liší výkladem Písma. Pro křesťany je jádrem jejich vyznání víra v Ježíše Krista, který byl po své smrti vzkříšen a žije v Království nebeském, naproti tomu pro judaismus je základem Písma životní praxe a národ. Spolu s křesťanstvím mají Židé *Starý zákon*, ale *Nový zákon* již neuznávají, vzhledem k tomu, že nepřijali Ježíše Krista jako vykupitele, ačkoli křesťané se domnívají, že *Nový zákon* je naplnění *Starého zákona* a že jsou následovníky judaismu. Podle Židů se toto prohřešuje proti hebrejské Bibli, takzvané Tóře a zásadně toto tvrzení odmítají. Podle nich Ježíš Kristus není pro židovské náboženství Mesiášem, není v judaismu považován za Božího Syna. Tři božské osoby, kterými jsou: Bůh Otec, Bůh Syn (Ježíš Kristus, vykupitel světa) a Duch Svatý, neboli trojjedinost, jsou považovány za polyteismus čili mnohobožství. *Nový zákon* Židé neuznávají, protože je v rozporu se *Starým zákonem*, a Ježíš Kristus není považován v židovském náboženství za vykupitele. Judaismus dále neuznává neposkvrněné početí, dědičný hřích, vykoupení světa díky umučení Ježíše Krista a vtělení Boha do člověka, kdežto toto vše křesťanství uznává. Pro židovské náboženství je důležité náboženské právo a dodržování příkazů tohoto práva, naproti tomu křesťané kladou důraz na pravověrnost. Bůh si podle judaismu vybral a uzavřel s izraelským národem smlouvu, dle které mají dodržovat Boží zákon.⁴

⁴ TÖRÖK, Dan. Vztah křesťanství a judaismu na počátku společných dějin. In Teologické texty, Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie, 2013/4 Praha. ISSN 0862-6944

M. A. Fishbane (2003) popisuje ve své knize *Judaismus: Zjevení a tradice*, toto: „...judaismus můžeme definovat jako náboženský výraz židovského lidu, který vychází z Tóry (o níž věřil, že mu ji dal Bůh) a z učení, jež na základě Tóry rozpracovali mudrcové s cílem posvětit lidské jednání a vést člověka blíž k Bohu.“⁵

Ve středověku často nebylo možné, aby spolu křesťané a Židé žili v souladu. Židé se v řadě případů mohli uchránit před pronásledováním jen jednou možností a tou bylo vzdání se své židovské víry a křest. Jak je psáno v českém překladu rakouského autora Antona Orela *Judaismus jako světodějný protiklad ke křesťanství* z roku 1934: „Židovstvo je rovněž zcela ojedinělý fenomén lidských dějin i v tom ohledu, že se vzdor svému původnímu rasovému míšení i přinejmenším 2500letému rozptýlení mezi všemi národy světa udrželo jako jednotná a živoucí rasa. Je to totiž proti všem jinak všude jinde platným etnologickým zákonům. Je to skutečně podivuhodný jev, tento Ahasver, který jako živý památník vraždy Mesiáše bez odpočinku a klidu putuje staletími, nemůže zemřít, všude je obávaný a nežádoucí cizinec, ohrožující kulturu, svobodu, zdravý řád a dobré mravy, podrývající náboženství i stát, otravující vědu, umění i hospodářství, rozkládající společnost, milující peníze a revolty, podněcující vzájemnou nenávist národů, všechny trýznící a svou tíživou despotií nesnesitelně trýznící i sám sebe.“⁶

Vzhledem k tomu, že byli Židé v podřadném postavení, byla proti nim zavedena různá omezení. Nesměli vlastnit půdu, zastávat funkce ve veřejných úřadech, navštěvovat školy, byli nuceni žít v ghettech, nosit speciální označení na oblečení, byla jim omezována porodnost, zakazováno usídlování a další. Avšak obchodování s financemi či pracovat jako lékaři, jim povoleno bylo. Správci zemí jim za vysoké daně slibovali pochybnou ochranu. Protože si od nich mnoho lidí včetně panovníků půjčovalo peníze na úrok a půjčky za vysoké úroky nebyli schopni splácet, pořádali na jejich uzavřená ghetta pogromy. Tímto výrazem jsou označovány násilné útoky a rabování, ať už pod záminkou morovou nákazou otrávené vody, pohanění křesťanské víry nebo čímkoliv jiným. Až v 19. století byla ve většině evropských zemí židovská menšina zrovnoprávněna s ostatními, přesto již ve středověku

⁵ FISHBANE, M. A. *Judaismus: Zjevení a tradice*. 3. vyd. Praha: PROSTOR, 2003. ISBN: 80-7260-086-9, s. 194.

⁶ OREL, Anton, *Judaismus jako světoý protiklad ke křesťanství*. 3. vydání. Graz, 1934, překlad: Voříšek Jaroslav 2010. s.5. ISBN nevedeno [cit. 2015-12-15]
URL:<http://www.vzdelavaci-institut.info/?q=system/files/Judaismus_jako_svetodejny_protiklad_ke_krestanstvi-A.Orel_.pdf>.

zakořeněné stereotypy přetrvávaly v lidech nadále a možná trvají dodnes, viz označení Židů jako lichvářů.⁷

Antisemitismus nebyl samozřejmě cizí ani Polákům, přesto jim Polsko po celá staletí nabízelo poměrně široké svobody a autonomii a bylo pro ně relativně bezpečné. Marek Arczyński, bývalý člen organizace „Żegota“ a historik Wiesław Balcerak, autoři knihy *Kryptonim „Żegota“*. *Z dziejów pomocy Żydom w Polsce 1939 - 1945* ve svém díle uvádějí několik různých pohledů z řad dějepisců a historiků na počátky usídlování Židů v Polsku. Jedni se domnívají, že Židé přišli do Polska z východu, z dávné říše Chazarů. V tom případě připisují datum jejich příchodu do ranějších staletí. Jiní naopak tvrdí, že to byl kníže Měšek I., který povolil Židům osídlování ve své zemi. Známa historická fakta a ještě lépe věrohodné prameny se však přiklání k mínění těch badatelů, kteří poukazují na konec 11. století jako na počátek většího nárůstu skupin židovské národnosti se stálým pobytem na polském území.

Na konci 11. století, v souvislosti s první křížovou výpravou a vlnou náboženského fanatismu, která se šířila v západní Evropě, došlo ke krvavé perzekuci židovských obyvatel. Pronásledování vzrůstala do značných rozměrů, mimořádně drastickou podobu měla v německé říši i v českých zemích a opakovala se i v následujících stoletích. Chráníce si vlastní život i zbytky majetku, utíkali Židé především do Polska. Polské země přijímaly židovské uprchlíky vlídně. Přívětivé přijetí, jaké potkalo prchající Židy v období prvních křížových výprav, značné svobody, tolerance a náklonnost polských vládců při dalších migracích ze západní Evropy způsobily, že příliv židovské národnosti do Polska trval v průběhu následujících několika desetiletí. Židé přicházející z Německa hovořili jazykem jidiš, tedy židovskou němčinou. Jazyk je sice němčině podobný, ale obsahuje spoustu slov z hebrejštiny a slov z jazyků dalších národů, v jejichž blízkosti Židé žili.

Židovské obyvatelstvo se usídlovalo především ve městech a zabývalo se zejména obchodem a řemeslem. Oblékali se stejně jako křesťané, což bylo v tehdejších dobách znamením nediskriminace. Později jim kališský kníže Bolesław Pobožný udělil rozsáhlá práva (1264), která polský král Kazimír III. rozšířil na celé Polské království a Židé si tak mohli užívat osobní svobody na stejné úrovni jako křesťané. Byla jim zaručena nejen svoboda vyznání, ale i obchodu nebo nákupu nemovitostí. O co více byli Židé v Polsku svobodní, o to více byli ve Francii, Anglii nebo Německu utiskováni. Po následující století jim život v Polsku nadále vzkvétal, osob židovské národnosti přibývalo a v cizině tomu bylo stále

⁷ Institut Tereziánské iniciativy, *Holocaust v evropských zemích*, Holocaust.cz, 26. září 2011 [cit. 2015-12-20]. URL: < <http://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust-v-evropskych-zemich/> >.

naopak. Pro Židy žijící v jiném státě platila omezení té dané země. Například v Rakousku směli uzavřít manželství pouze po získání speciálního povolení a zaplacení předepsaného poplatku.⁸

V Polsku v místech, kde Židé žili, vznikla novodobá polská židovská kultura, setkáváme se s centry rabínské nauky, literaturou, architekturou, divadlem, filmem a dalšími.⁹ Pro Poláky byli Židé díky svým obchodním schopnostem velmi užiteční. Na druhou stranu však, a to především v dobách krizí, ať již hospodářských nebo sociálních u nich budili často závist. Polsko-židovské vztahy byly přinejmenším komplikované po celou dobu jejich společného soužití.

Během 19. století, kdy byli Židé velmi významnými podnikateli v hospodářství a začala hospodářská krize, včetně krize liberální politiky, se stali opět terčem nenávisti. Nacionalisté prosazovali takové hospodářství, které by bylo výhradně národním a bez zapojení ostatních skupin. Židovská prosperita tak byla spolu se zakořeněnými stereotypy opět trnem v oku antisemitům, což postupně vedlo až k rasismu v celé Evropě.¹⁰

⁸ BALCERAK, Wiesław Stefan – ARCZYŃSKI, Marek Ferdynand. *Kryptonim "Żegota", Z dziejów pomocy Żydom w Polsce 1939-1945*. Warszawa, 1971, s. 7-42. ISBN 83-07-00016-5.

⁹ WĘGRZYNEK, Hanna, „Kultura“, in: *Historia Żydów Polskich. Polityka. Wydanie specjalne*, 2013, č. 3, s. 29–34. Indeks 381-055. ISSN 1730-0525.

¹⁰ Institut Tereziánské iniciativy, *Holocaust v evropských zemích*, Holocaust.cz, 26. září 2011 [cit. 2015-12-20]. URL: < <http://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust-v-evropskych-zemich/> >

2. Polský podzemní stát

Houževnatost, kterou prokázali Poláci během druhé světové války, pro ně nebyla ničím novým. V minulosti si již spoustou nesnází prošli a od 18. století, přesněji v roce 1795, byli rozděleni mezi Rusko, Prusko a Rakousko, čímž prakticky přestal polský stát existovat. Tato fáze trvala až do roku 1918, kdy skončila první světová válka. Během této doby Poláci nikdy nepřijali žádnou z cizích vlád za svou.

Dne 1. září 1939 Německo napadlo Polsko a 17. téhož měsíce vstoupila do země sovětská vojska. V souladu s dohodami uzavřenými mezi silami agresorů v srpnu a září roku 1939, bylo Polsko rozděleno do dvou okupovaných zón, podél takzvané Ribbentrop-Molotovovy linie. To podle dokumentu *Obecného mezinárodního práva*, článku 42 Řádu války pozemní (příloha IV. úmluvy z druhé haagské konference) znamená řízení neboli ovládnutí území cizí země nepřátelskými válečnými silami.: „území se pokládá za obsazené, je-li skutečně v moci nepřátelské armády. Obsazení se vztahuje toliko na území, kde jest tato moc zřízena a může být vykonávána.“¹¹ Nepřátelská armáda na takovémto území provozuje a koná svou moc a fakticky ho kontroluje.

„Územnímu státu nadále zůstává svrchovanost nad okupovaným územím. Po dobu válečné okupace přechází na okupační mocnost výkon některých atributů územní výsosti a je tedy oprávněna vykonávat na okupovaném území omezenou státní moc.“¹²

Ačkoli šok po porážce byl značný, celý polský národ chtěl pokračovat v boji proti agresorům. Polsko bylo nejen první napadenou zemí a první obětí ve druhé světové válce, ale rovněž i prvním spojencem Západu proti nacistickému Německu. Panoval všeobecný názor, že Francie s Velkou Británií, tedy představitelé západní demokracie by mohly Německo porazit. Do Francie polská vláda pár dní před porážkou přes Rumunsko uprchla včetně vojenského velení a byla zde utvořena polská exilová vláda zastupující Poláky během okupace. Právním základem pro fungování exilové vlády byla Dubnová ústava ze dne 23. dubna 1935.

V čele polské exilové vlády, jejímuž zřízení poželhal tehdejší prezident Władysław Raczkiewicz, který byl sám jmenovaný bývalým meziválečným prezidentem Ignacem Mościckym, stál generál Władysław Sikorski. Ten se později stal ministrem obrany a zároveň

¹¹ *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*, uspořádali a poznámkami opatřili: Doc. JUDr. Jan Ondřej, CSc. DSc., Prof. JUDr. Miroslav Potočný, DrSc., 3. doplněné vydání, 2010 C. H. Beck, s. 301 *Úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války, 18. 10. 1907, Řád války pozemní, článek 42.*

¹² *Obecné mezinárodní právo...*, cit. d., s. 460 – 461.

vrchním velitelem polských ozbrojených sil. Generál Sikorski byl pro polský národ velkou nadějí na svobodu, rychlý konec války a znovuoobnovení polského státu. Byl známou osobností i ve světě, účastnil se I. světové války a války polsko – sovětské.¹³

Dalšími osobnostmi polské exilové vlády byli: místopředseda vlády S. Stroński, ministr zahraničí A. Zaleski, ministr financí A. Koc, ministr sociálních věcí A. Stroński, ministři bez portfeje: J. Haller, S. Kot, A. Ładoś, M. Seyda a K. Sosnkowski. K úkolům vlády patřilo zastupování Polska na poli mezinárodních vztahů, vytvoření a organizace armády, udržování komunikace s okupovanou zemí a vytváření diplomatických protestních aktivit odporu proti okupantům.¹⁴

Počátky polského podzemního státu připadají na podzim roku 1939. Nejdůležitějším rozhodnutím pro budoucnost polského podzemí bylo vytvoření „Służby Zwycięstwu Polski“ (SZP), česky „Služba vítězství Polska“ ze dne 27. září 1939. Jejím hlavním velitelem byl jmenován generál Michał Karaszewicz-Tokarzewski. Jeho nejbližšími spolupracovníky se stali náčelník štábu plukovník Stefan Rowecki a civilní komisař Mieczysław Niedziałkowski. Před SZP byly mimo jiné postaveny tyto hlavní úkoly:

- boj s okupanty;
- příprava polské podzemní armády na válku;
- zřízení dočasných center moci.

Generál Władysław Sikorski však s prací SZP nebyl zcela spokojen. Ve volbách se totiž začali prosazovat tak zvaní „piłsudczycy“, což byli lidé se silným smyslem pro vlastenectví, kteří za největší autoritu považovali Józefa Piłsudského. Výsledkem pak byla dne 13. listopadu roku 1939 přeměna SZP ve „Związek Walki Zbrojnej“ (ZWZ), „Svaz pro ozbrojený boj“. Ten měl být polskou armádou, jedinou ozbrojenou organizací na území polského státu, shromažďující ve svých řadách Poláky, kteří prahnuli po boji proti Němcům. ZWZ měl být zcela podřízen vládě generála Władysława Sikorského, jeho velitelem se stal generál Kazimierz Sosnkowski.¹⁵

Polský protinacistický odpor se sružil okolo této ilegální vojenské organizace ZWZ, která byla později přejmenována na „Armia Krajowa“ (AK), v překladu „Zemská armáda“. Pod tímto druhým jménem se pak tato organizace do historie zapsala. Jejími hlavními

¹³ Urząd Gminy Hyżne, Gen. Władysław Sikorski, hyzne.pl, [cit. 2015-12-22].

URL: <<http://hyzne.pl/polozenie/gen-wladyslaw-sikorski/>>.

¹⁴ Wielka Interaktywna Encyklopedia Multimedialna, Rząd Rzeczpospolitej Polskiej na emigracji, Portal WIEM, [cit.2015-12-22].

URL: <http://portalwiedzy.onet.pl/27975,,,rzad_rzeczpospolitej_polskiej_na_emigracji,haslo.html>.

¹⁵ Sciaga, Rząd Polski na emigracji, Sciaga.pl, Warszawa. [cit. 2015-12-22]. URL: <http://sciaga.pl/tekst/29705-30-rzad_polski_na_emigracji>

představiteli byli polský prezident, vláda a náčelník generálního štábu, v té době sídlící ve Francii a od června 1940 ve Velké Británii. Během roku 1940 byly v Polsku zřízeny civilní podzemní autority. Vojenské a civilní autority, spolu s politickými stranami, které s nimi spolupracovaly, ustanovily polský podzemní stát.

Členem Svazu pro ozbrojený boj se mohl stát každý občan Polska s neposkvrněnou ctí, po dovršení sedmnácti let, který cíle této organizace přijal za svoje, poddal se bez výhrad jeho předpisům a podepsal přísahu.

Byly utvořeny mužské a ženské oddíly. Ty ženské se angažovaly zejména v oblasti propagandy, což podle definice v knize *Propaganda and Psychological Warfare* Terence H. Qualtera znamená „úmyslný pokus jednotlivce či skupiny formovat, kontrolovat, či měnit názory jiných společenských skupin pomocí komunikačních kanálů a prostředků tak, aby výsledek byl v souladu se zájmy propagandisty“¹⁶. Dalšími oblastmi jejich činnosti byly distribuce, spojení, doprava a zdravotnické služby.¹⁷

Polská podzemní armáda se od samého počátku věnovala zpravodajské činnosti, sabotážím a činům ozbrojeného odporu proti Němcům. Postupem času boj stále sílil a vyvrcholil Varšavským povstáním v srpnu a září 1944. Když v roce 1945 Rudá armáda obsadila a okupovala celé polské území, podzemní stát přestal existovat.

Komunistická politická organizace, „Polska Partia Robotnicza“ (PPR), neboli „Polská dělnická strana“ a její ozbrojené křídlo „Armia Ludowa“ (AL), česky „Lidová armáda“, byly zcela odlišné a oddělené a objevily se v Polsku až po německém útoku na Rusko v roce 1941. Po celou dobu své existence byly pod velením sovětských autorit.¹⁸

Poláci, kteří zemi neopustili, se hned po porážce a okupaci Německem a Sovětským svazem rozhodli začít jednat. Z tohoto důvodu vznikl polský podzemní odboj, navázaný na londýnskou exilovou vládu. Vznikl spontánně a regionálně, původně však byl velmi slabý a roztržštěný. Postupně ale začal sílit a došlo k jeho sjednocení. Buňky odboje byly složeny z mužů i žen, členů politických stran, bývalých armádních jednotek, nebo jen z lidí žijících v dané oblasti. To je jeden z aspektů toho, jak vznikal podzemní stát. S výjimkou krajně levicových komunistů a nacionalistů na pravém okraji politického spektra se nakonec všechny malé „buňky“ spojily pod jedno velení Zemské armády. Komunistické hnutí vedlo s demokratickým Podzemním státem, věrným exilové londýnské vládě, stejnou válku jako

¹⁶ QUALTER, Terence H. *Propaganda and Psychological Warfare*. Random House. Whitefish, 2011. ISBN 10: 1258143151 / ISBN 13: 9781258143152

¹⁷ *Studium Polski Podziemniej, Armia Krajowa w dokumentach 1939 – 1945, Tom I, Wrzesień 1939 – Czerwiec 1941*, Londyn 1970, s. 12.

¹⁸ *Studium Polski Podziemniej...*, cit. d., s. 583-584.

s nacisty. Naproti tomu odboj nacionalistický s Podzemním státem částečně spolupracoval. Odbojové hnutí Poláků je některými považováno za nejsilnější organizovaný odpor v nacisty okupované Evropě.¹⁹

Jak jsem již uvedla výše, jedním ze zakladatelů polské podzemní armády byl generál Karaszewicz-Tokarzewski, velitel Operační skupiny, která byla součástí Armády „Pomoří“. Po proniknutí do válčícího hlavního města Varšavy byl jmenován zástupcem velitele armádní skupiny „Varšava“. V jejím čele stál divizní generál Juliusz Rómmel a v předvečer kapitulace hlavního města (27. září) dal za úkol generálu Karaszewicz-Tokarzewskému vytvořit podzemní vojenskou organizaci. V textu předávaného zplnomocnění stvrzoval, že mu byla hlavním velitelem udělena plná moc v souladu s vládou opravňující ho velení ve válce s působností na celém území státu. Zároveň mu tím dával za úkol vést válku o udržení nezávislosti a celistvosti státních hranic.

Začátkem ledna 1940 přišly do okupované země rozkazy vrchního velitele generála Sikorského týkající se zřízení „Związku Walki Zbrojnej“, Svazu pro ozbrojený boj. Jeho hlavním velitelem byl jmenován generál Sosnkowski, který v té době pobýval v Paříži. V nové podzemí struktura byla generál Karaszewicz-Tokarzewski velitelem Okruhu č. 3 Lwów ZWZ, který zahrnoval oblasti okupované Sověty. Velitelem oblastí německé okupace byl pak jmenován plukovník S. Rowecki.²⁰

V podmínkách nacistického teroru, ve kterém se Polsko ocitlo a který neměl jině období, spočívala záchrana Židů ve výjimečných činech, obětování se a hrdinství. V polské společnosti bylo mnoho jednotlivců, riskujících svůj život při záchraně spoluobčanů židovské národnosti. Vedle těchto odvážných Poláků však vznikla i naprosto ojedinělá organizace poskytující pomoc a záchranu Židům. Vystupovala pod názvem „Rada Pomocy Żydom“ (RPŽ) a krycím názvem „Żegota“. První písmeno názvu pochází od slov Žid, židovský, židovstvo. Svůj krycí název dostala proto, že již pouhé užití slova Žid skrývalo nebezpečí. Organizace jednala na základě široké sociálně politické základny a spolupracovala s židovskými podzemními organizacemi. Svoji činností výrazně přispěla ke zmaření plánů nacistického Německa na celkové vyhlazení polských Židů.²¹

¹⁹ TOMASZEWSKI, Irene – WERBOWSKI, Tacia. *Zegota*. Price-Patterson Ltd. Montreal, Canada, 1994. ISBN-10: 1896881157 / ISBN-13: 978-1896881157

²⁰ Interia Nowa Historia, Gen. Karaszewicz-Tokarzewski – Współtwórca Podziemnego Państwa. 22. 04. 2014 [cit. 2015-12-22]. URL:<<http://nowahistoria.interia.pl/polska-walczaca/news-gen-karaszewicz-tokarzewski-wspoltworca-podziemnego-panstwa,nId,1429849>>.

²¹ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. 66.

3. Varšavské ghetto, podnět ke vzniku „Žegoty“

Varšava byla v letech 1918 - 1939 největším židovským centrem v Evropě a po New Yorku druhým, co do velikosti ve světovém měřítku. Před vypuknutím druhé světové války žilo ve Varšavě okolo 380 000 Židů, což je téměř 30 % z celkového počtu obyvatel. Když do země vtrhli němečtí okupanti a Varšava byla nucena 28. září 1939 kapitulovat, s jejich příchodem do města se polské židovské komunitě od základu změnil život. Židé byli izolováni a všemi možnými způsoby omezováni vydáním řady nařízení zbavujících je většiny práv, pracovní povinnosti, přepadávání na ulicích, ve vlastních domech nebo obchodech, byli šikanováni, ponižováni, okrádáni a byli nuceni nosit na oděvu viditelné označení Davidovou hvězdou²² a další. Během války existovalo přibližně 650 židovských ghatt, tedy míst, kde byli shromažďováni a izolováni od okolního světa. Na počátku října 1940 ve Varšavě vzniklo největší židovské ghetto v celém okupovaném Polsku. Toto místo bylo v polovině listopadu 1940 odděleno od svého okolí tři metry vysokou zdí, opatřenou ostnatým drátem. Aby bylo možné zajistit zásobování ghatta, bylo ve zdi ponecháno 22 přejezdů, jejichž počet byl postupně snížen na 15. Za přesné a včasné dodržování stanovených příkazů zodpovídal Judenrat neboli Židovská rada, dohlížející na veškeré dění. Do čela této rady byl dosazen Adam Czerniaków. V ghattu připadalo na každou místnost nejdříve průměrně 6 osob, tento počet postupem času vzrostl až na 20 osob, takže ghetto bylo zcela přeplněné. Za vše mluví čísla, která uvádějí, že v této době připadalo v celé Varšavě na 1 hektar 70 Poláků, přičemž v ghattu bylo umístěno ve stejném prostoru 1 110 Židů.²³

Stěny ghatta nicméně nemohly umlčet kulturní aktivitu jeho židovských obyvatel, když navzdory otřesným životním podmínkám umělci a intelektuálové pokračovali ve svém tvůrčím úsilí. Kromě toho, nacistická okupace a deportace do ghatta sloužily jako impuls umělcům najít nějakou formu vyjádření pro zničení v jejich světě. V ghattu se nacházely podzemní knihovny, podzemní archiv („Oneg Shabbat“ Archiv), mládežnická hnutí a dokonce i symfonický orchestr. Knihy, studium, hudba a divadlo sloužily obyvatelům ghatta jako únik z kruté reality kolem nich a jako připomínka minulých životů.²⁴

Ghatta plnila především shromažďovací funkci a byli do nich soustředěni Židé nejen z Polska, ale i z Německa a z Protektorátu Čechy a Morava před deportacemi do

²² Davidova hvězda je symbolem Židů, jejich náboženství judaismu i samotného státu Izrael.

²³ BARTOSZEWSKI, Władysław a Marek EDELMAN. *Los Żydów Warszawy, 1939-1943*. 2. vydání. Lublin: Tow. Nauk. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1993, s. 11. ISBN 8385291458.

²⁴ Yad Vashem, *The Ghettos, Warsaw Ghetto*. 16. 02. 2010 [cit. 2016-04-14].
URL: <<http://www.yadvashem.org/yv/en/holocaust/about/03/warsaw.asp>>.

vyhlazovacích táborů, které byly součástí takzvaného konečného řešení, čili postupného a systematického vyvražďování evropských Židů, které měl v úmyslu uskutečnit a dotáhnout do konce vůdce nacistického Německa Adolf Hitler. V ghettech samotných docházelo k masové úmrtnosti, tedy k nepřímé fyzické likvidaci jeho obyvatel. Přeplněné ghetto bývalo ohniskem epidemií, lidé umírali díky vyčerpání, špatným sanitárním podmínkám a hladomoru.²⁵ Judenrat a ostatní organizace určené pro zajištění nezbytné péče nebyly nijak schopny tomuto stavu zabránit. V letech 1940 až 1943 varšavským ghetttem prošlo asi půl milionu osob. *„Z nežidovských kruhů podal přímé svědectví o situaci v ghettu tajný kurýr polské podzemní AK Jan Karski, který byl v roce 1942 pověřen doručit polské exilové vládě do Londýna zprávu o situaci v okupovaném Polsku včetně informací o probíhající genocidě Židů, což také splnil. Před odchodem do Londýna navštívil na konci srpna 1942 v doprovodu dvou zástupců židovských organizací varšavské ghetto a to, co uviděl, jím hluboce otřásl. Svůj zážitek později popsal ve filmovém dokumentu francouzského dokumentaristy Claude Lanzmanna Shoah (1985) slovy: To už ani nebyl svět. To už nemělo nic společného s lidským bytím.“*²⁶

Úmrtnost v ghettech se postupně zvyšovala. Příkladně potravin činily přibližně 8 % přidělů německého a 25 % polského obyvatelstva. V listopadu 1940 bylo hlášeno 445 úmrtí, ale v srpnu 1941 bylo již mrtvých 5 560. V ghettu zemřelo více než 80 000 Židů. V předvečer Tiš'a be-Av²⁷ v židovském kalendáři, který připadal na 22. července 1942, zahájili Němci masové deportace z varšavského ghetta do vyhlazovacích táborů s cílem ho celé zlikvidovat.²⁸

Předseda Judenrat Adam Czerniaków byl podzemním odbojem kritizován za

²⁵ Institut Tereziánské iniciativy, Koncentrační tábory a ghetta, Varšavské ghetto, Holocaust.cz, 26. 09. 2011 [cit. 2015-12-20] URL: <<http://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/varsavske-ghetto/>>.

²⁶ ZEMAN, Pavel. „Polský protinacistický odboj. Zemská armáda, Polský podzemní stát a povstání ve Varšavě 1943 a 1944.“ In. *Paměť a dějiny*, 2014, č. 3, s. 49-50. ISSN 1802-8241 [cit. 2016-04-13]. URL: <<http://www.ustrcr.cz/data/pdf/pamet-dejiny/pad1403/046-054.pdf>>.

²⁷ Tiš'a be-Av: truchlení nad ztrátou chrámu. Role Chrámu hraje v judaismu velice důležitou roli. Jako předchůdce Chrámu sloužil „stan setkávání“, zastřešené místo, určené pro setkávání s Bohem, které nechal zřídit Mojžíš při čtyřicetileté pouti Izraelců z otroctví v Egyptě. První skutečný Chrám nechal vystavět král Šalamoun v Jeruzalémě, který byl roku 587 př. Kr. zbořen Babyloňany, kteří Jeruzalém dobyli a zotročili Izraelce. Jejich otroctví trvalo padesát let. Poté se jim podařilo znovu získat svobodu, ale jen do roku 63 př. n. l., než Jeruzalém dobyli Římané. Izraelitům se po návratu z babylonského zajetí nepodařilo první Chrám obnovit, ale vystavěli místo něho druhý, neboli Herodův, podle Heroda Velikého, který ho nechal zbudovat v 1. st. př. Kr., stavba trvala od roku 19 př.n.l do roku 64 n. l. Herodův Chrám šest let po jeho dokončení zničili Římané a do dnešní doby se dochovala pouze Západní zeď vnějšího chrámového nádvoří. Toto zničení se odehrálo v den 9. avu roku 70 n.l. *„Rabíni si byli natolik vědomi skutečnosti, že tato událost otevírá novou éru beznaděje, že zavedli zvyk datovat události vzhledem ke zničení svatyně, jejíž trosky se denně připomínají v synagogální liturgii a každoročně se v den 9. av uctívají postem a smutkem.“* Tato událost se Izraele dotkla ve všech rovinách ale především v duchovní.

ZAJÍCOVÁ, Markéta. *Jeruzalémský Chrám a jeho současná interpretace*. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. 2012

²⁸ SLIŽOVÁ, Alexandra. *Osudy zachráněných dětí Ireny Sendlerové*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. 2014

kolaboraci, čili spolupráci s nacisty. On se však přitom snažil pouze pracovat v systému tak, aby se mohl pokusit zachránit životy. Snažil se držet Němce dál od vnitřních záležitostí ghetta, umožnil Židům propašovat do tábora potraviny a jiné nezbytně nutné věci, které jim byly Němci omezeny. Při každodenním kontaktu s německou policií se Czerniaków snažil vzbudit nějaké sympatie k utrpení Židů v „jeho“ ghettu a získat od nich pomoc. To však obvykle nefungovalo a Czerniaków byl za toto úsilí dokonce dvakrát zbit.²⁹ Předseda Judenrat Adam Czerniaków spáchal dne 23. července 1943 sebevraždu. Odmítl totiž splnit příkazy nacistů a připravit denně několik tisíc Židů, včetně dětí, k deportaci. Věděl, že je čeká jistá smrt. Do dopisu na rozloučenou své manželce napsal: „*Požadovali po mně, abych zabil děti mých lidí svými vlastníma rukama. Nemohu udělat nic jiného, než zemřít.*“³⁰

Deportace byly prováděny z takzvaného „Umschlagplatz“, které do té doby sloužilo jako místo pro překládku zásob „Zakładu Zaopatrzenia“, „Zařízení zásobování“ a přilehlého náměstí na okraji ghetta. Místo bylo oploceno ostnatým drátem a připojeno bočními kolejemi s „Dvorcem Gdańskim“, „Gdaňským nádražím“. Deportovaní Židé byli umístěni v uzavřených a uzamčených nákladních železničních vagónech s malým množstvím vody a nedostatečným větráním. Na zdech se 29. července 1942 objevily plakáty vyzývající k dobrovolnému odjezdu. Dobrovolníkům byl slibován potravinový příděl v podobě třech kilogramů chleba a jednoho kilogramu marmelády. Lidé však ještě netušili, co se pod pojmem přesídlení ve skutečnosti ukrývá. V uzamčeném ghettu panoval hlad a vidina získání chleba tak způsobila, že tisíce lidí se dobrovolně dostavovaly na Umschlagplatz. Někteří z nich opravdu věřili, že se spojí s rodinami, které již byly odvezeny dříve. Zbloudilé děti se hlásily s prosbami, aby byly poslány ke svým rodičům. Ulice, které již měly být uzavřeny, byly nacisty s pomocí Ukrajinců, Litevců a Lotyšů byt po bytě prohledávány. Nemocní a ti, jež se ukrývali a pokoušeli o útěk a byli v domovech objeveni, byli na místě okamžitě zabiti, zbytek byl poslán na Umschlagplatz. Ve dnech 6. až 12. září 1942 byli nemocní z nemocnice s lékařským personálem naloženi do vagónů a vyvezeni do Treblinky.³¹

Marek Edelman, jeden z vůdců povstání v ghettu, ve své knize *Getto walczy* vzpomínal: „*To, co se děje na Umschlagplatzu teď, kdy záchrany již není žádné a odnikud. [...] Nemocní, dospělí i děti z nemocnice leží opuštění v chladných halách. Dělají pod sebe*

²⁹ Yad Vashem, Czerniaków Adam. Shoah Resource Center, The International School for Holocaust Studies. 16. 02. 2010 [cit. 2016-04-14] URL: http://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%205934.pdf.

³⁰ Holocaust Education & Archive Research Team, Adam Czerniakow And His Diary. SJ H.E.A.R.T 2007. [cit.2016-4-14] URL: <http://www.holocaustresearchproject.org/ghettos/acdiary.html>.

³¹ SAKOWSKA, Ruta. *Ludzie z dzielnicy zamkniętej, Żydzi w Warszawie w okresie hitlerowskiej okupacji, Październik 1939 – marzec 1943*, Warszawa 1975, ISBN neuvvedeno, s. 290 – 297.

*a zůstávají již tak v páchnoucí břečce moči a výkalů. Zdravotní sestry hledají v davu své otce a matky a s divokým zábleskem v očích jim vsřikují dobrou smrt, kterou dá morfium. Něčí milosrdná ruka nalévá postupně do horkých úst cizinců, nemocných dětí vodu s rozpuštěným kyanidem. [...] Kyanid je nyní poklad nejdražší, nevykoupitelný. Kyanid znamená klidnou smrt, chrání před utrpením.*³²

Každý z přeživších ztratil někoho blízkého, ženu, muže nebo rodiče. Spousta lidí se ukrývala ve zdevastovaném ghettu, část obyvatel zemřela hladem a žízní. Po selekci byly z ulic odváženy tisíce těl zavražděných a mrtvých. Dne 12. září 1942 byla v zásadě první likvidační akce dokončena. Nejvěrohodnější informace ohledně počtu obětí první likvidační akce jsou zřejmě v „Raporcie listopadowym“, tedy „Listopadové zprávě“, vycházející z oficiálních německých údajů. Zhodnocení ztrát židovského obyvatelstva je uzavřeno číslem okolo 275 000, během tohoto období bylo 254 000 Židů zabito v Treblince, asi 11 000 jich bylo deportováno do pracovních táborů, více než 6 000 bylo zastřeleno na místě. V té době v ghettu zemřelo 3 600 osob, z toho 200 lidí spáchalo sebevraždu. Ve zprávě válečného zločince generála Jürgena Stroopa o potlačení povstání ve varšavském ghettu je udán počet deportovaných do Treblinky asi 310 000. Je však obtížné určit, která z těchto čísel jsou blíže pravdě. Deportace a násilnosti, které je provázely, pokračovaly. Vzrůstala čím dál tím více izolace ghetta od okolního světa, rostl nedostatek zásob, což způsobilo růst cen surovin. Panoval tu hlad a strach, visící nad každým obyvatelem a nakonec pronikly dovnitř i zprávy, jaký osud potkal Židy ve vyhlazovacím táboře.³³

Judenrat, čili oficiální správa ghetta, po sebevraždě Adama Czerniakowa a po strašlivé, tragické a ostudné roli, jakou v průběhu likvidace židovská policie odehrála, byl po třech selekcích pracovníků tak zdecimovaný, že se z něho stalo pouze tělo instituce bez jakéhokoliv výkonného orgánu. Pravou moc ve zbytkovém ghettu postupně převzaly sjednocené podzemní organizace, snažící se poskytovat všechnu možnou pomoc. Tajné mládežnické organizace – levicově sionistické³⁴ Ha-Šomer ha-ca'ir, Dror-Hechaluz a Akiva založily spolek „Żydowska Organizacja Bojowa“ (ŻOB), „Židovská bojová organizace“. Pravicově založení sionisté pak vytvořili „Żydowski Związek Wojskowy“ (ŻZW), „Židovský vojenský svaz“. Společně pak v ghettu pracovaly skupiny PPR a Bundu³⁵. Tyto organizace ukázaly svoji přítomnost podpalováním německých skladů v ghettu a v průběhu první

³² EDELMAN, Marek. *Getto walczy. Udział Bundu w obronie getta warszawskiego*. Warszawa, 1945. ISBN nevedeno, s. 42.

³³ SAKOWSKA, Ruta. *Ludzie z dzielnicy zamkniętej, Żydzi w Warszawie w okresie hitlerowskiej okupacji, Październik 1939 – marzec 1943*, Warszawa 1975, ISBN nevedeno, s. 297 – 304.

³⁴ Sionismus – hnutí, které usilovalo o návrat Židů do Palestiny a založení jejich nezávislého státu

³⁵ Bund – Všeobecný dělnický židovský svaz

likvidace odboj utrpěl citelné ztráty. Dalším aktem sjednocení sil odporu bylo zřízení „Żydowskiego Komitetu Narodowego“ (ŻKN), „Židovského národního výboru“, který sjednotil většinu levicových, demokratických a liberálních organizací podzemí, s výjimkou Bundu. Do ŽKN se spojily PPR, Poalej Syjon levice, Poalej Syjon pravice³⁶, sionisté nebo Hechaluz³⁷ s příslušnými organizacemi. „Żydowska Komisja Koordynacyjna“ (ŻKK), „Židovská koordinační komise“ a ŻOB navázaly úzké kontakty s polským podzemím a rovněž s Delegací vlády a AK. Hlavním úkolem ŻOB bylo zabezpečit ghettu ozbrojenou sebeobranu. Úplná likvidace ghetta byla nejprve naplánována na konec roku 1942, poté byla však přesunuta na leden 1943. Organizace ŻZW a ŻOB byly pevně rozhodnuty se proti likvidaci aktivně postavit. První vojenské střetnutí proběhlo ve dnech 18. až 22. ledna 1943, když ŻOB kladla aktivní odpor nacistickým oddílům. Konec roku 1942 a první měsíce roku 1943 byly ve znamení příprav na povstání v ghettu.³⁸ Samotné povstání jeho obyvatel se pak odehrálo ve dnech 19. dubna až 16. května 1943. AK poskytovala povstalcům v rámci svých možností munici a zbraně a sama se snažila pomoci svými oddíly nedaleko zdi spolu s „Gwardią Ludową“, „Lidovou gardou“.³⁹

Od samého počátku bylo jasné, že povstalci nemají šanci se úspěšně nacistům ubránit. Přesto raději zvolili hrdinskou smrt než zahynout v likvidačním táboře. Ztráty přitom byly na obou stranách. Židé, kteří nepadli při boji v ghettu, zemřeli posléze v Treblince nebo v pracovním táboře v Trawnikach. Tyto události vedly zároveň i k návrhu, s nímž přišla strana polských podzemních organizací, vytvořit organizační strukturu odpovědnou za celkovou pomoc Židům. Tou se dne 4. září 1942 stala „Rada Pomocy Żydom Żegota“, „Rada pro pomoc Židům Żegota“ (RPŻ). Tato organizace pak v různých oblastech pomáhala persekvaným Židům až do konce války.⁴⁰

³⁶ Poalej Syjon - Židovská sociálně demokratická dělnická strana

³⁷ Hechaluz – židovská mládežnická organizace

³⁸ SAKOWSKA, Ruta. *Ludzie z dzielnicy zamkniętej*, cit. d., s. 321 – 326.

³⁹ KORBOŃSKI, Stefan. *Polacy, Żydzi i Holocaust*, Warszawa 2011, ISBN 978-83-7629-270-0, s. 60.

⁴⁰ ZEMAN, Pavel. *Polský protinacistický odboj. Zemská armáda, Polský podzemní stát a povstání ve Varšavě 1943 a 1944*. In *Paměť a dějiny*, 2014, č. 3, s. 49-50. ISSN 1802-8241.

4. Lidé „Žegoty“ a vznik samotné organizace

Na začátku srpna roku 1942, téměř okamžitě po startu nacistické likvidace varšavského ghetta, organizace sociálně vzdělávací „Fronta Odrodzenia Polski“ (FOP), „Fronta obrození Polska“ vydala leták pod názvem „Protest!“⁴¹. Její autorkou byla Zofia Kossak (*1890) „Ciotka“, nebo jinak známá pod krycím jménem „Weronika“. Byla spisovatelkou, redaktorkou listů „Prawda“, spoluzakladatelkou FOP, v dalším období působila v rámci spiknutí jako redaktorka listů „Polska Żyje!“, „Polsko žije“. V letech 1943 – 1944 byla uvězněna v koncentračním táboře Auschwitz – Osvětim. Po válce se dostala do vyhnanství, ale od roku 1957 žila opět v Polsku. Zemřela roku 1968 v Bielsko-Białe.⁴²

Zofia Kossak ve svém letáku apelovala na srdce a svědomí věřících lidí, aby zaujali aktivní postoj k spáchaným trestným činům na Židech. Stálo v něm: *„Kdo mlčí tváří v tvář vraždě, ten se stává komplicem vraha. Kdo neodsuzuje, ten přehlíží.“* Téměř současně aktivisté katoličtí, demokratičtí, dělničtí, lidoví a židovští, kteří věděli, že úsilí jednotlivce stačit nebude, se rozhodli vytvořit centrální instituci pomáhající židovské populaci v celostátním měřítku. Jejich iniciativa našla nejvyšší ohlas mezi levicovými aktivisty polského podzemí.⁴³

Prvním krokem zaměřeným na utvoření orgánu, který měl řídit pomoc židovskému obyvatelstvu, bylo 27. září 1942 při „Delegaturze Rządu na Kraj“, „Delegaci vlády v zemi“ založení skupiny pod názvem „Tymczasowy Komitet Pomocy Żydom“ (TKPŻ), „Prozatímní výbor pro pomoc Židům“. Vedle předsedkyně FOP Zofie Kossak vstoupila známá nezávislá a socialistická aktivistka Wanda Kraheńska – Filipowiczowa (*1886), známá pod krycím jménem „Alina“⁴⁴. Z prvního manželství Dobrodzicka, z druhého manželství Filipowiczowa. Působila v Demokratické straně, byla členkou Organizace bojové polské socialistické strany, roku 1906 vykonala atentát na ruského generál – gubernátora Georgije Skalona, byla sociální aktivistkou a hlavní redaktorkou uměleckého měsíčníku „Arkady“, „Arkády“. Po válce pracovala jako úřednice a hlavní redaktorka listů „Projekt“. Zemřela roku 1968 ve Varšavě.⁴⁵ Dále vystoupila Czesława Wojeńska (*1896), aktivistka Demokratické strany a od roku 1943

⁴¹ JACKL, Klara. Rada Pomocy Żydom Żegota.Polscy Sprawiedliwi, Září 2015 [cit. 2016-04-13]. URL: <<http://www.sprawiedliwi.org.pl/pl/family/796,the-council-to-aid-jews-zegota/>>.

⁴² KUNERT Andrzej Krzysztof, FRISZKE Andrzej (red.). „Żegota” Rada Pomocy Żydom 1942–1945, Warszawa 2002, ISBN 83-916666-0-3, s. 126.

⁴³ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"*..., cit. d., s. 68.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ KUNERT, FRISZKE. „Żegota” Rada Pomocy Żydom 1942–1945..., cit. d., s. 126

Strany demokracie Polska. Pracovala jako učitelka, novinářka, aktivistka Svazu polských učitelů.⁴⁶

Poté do TKPŽ vstoupili další představitelé FOP Witold Bieńkowski „Jan“, „Kalski“ (*1907, †1965), zvaný „Wencki“. Učitel a publicista týdeníku „Kultura“. Před válkou pracoval jako publicista „Ilustrowanego Kuriera Codziennego“, „Ilustrovaného denního posla“ a „Głosu Narodu“, „Hlasu národa“. V roce 1941 byl spoluzakladatelem FOP a spoluorganizátorem „Tymczasowego Komitetu Pomocy Żydów“, „Prozatímního výboru pro pomoc Židům“ a později RPŽ. Plnil funkce vedoucího vězeňské buňky v „Departamencie Spraw Wewnętrznych Delegatury Rządu RP na Kraj“, „Oddělení vnitřních záležitostí delegace vlády RP v zemi“ a od února 1943 byl vedoucím „Referatu Żydowskiego Delegatury Rządu RP na Kraj“, „Referátu židovského delegace vlády RP v zemi“. Po válce pracoval jako publicista a sociální aktivista, redaktor listů „Dziś i jutro“, „Dnes a zítra“ a vyslanec ústavodárného sejmu. Zemřel ve Varšavě roku 1965.⁴⁷ Dále Ignacy Barski (*1893), „Józef“, právník a soudce okresního soudu. Po vypuknutí 2. světové války byla hlavní oblastí jeho činnosti pomoc Židům. Byl jedním ze zakladatelů a aktivních členů „Výboru pro pomoc Židům“.⁴⁸ Po Varšavském povstání sdílel osud řady varšavských obyvatel a ocitl se v německém nacistickém tranzitním táboře Pruszkově. V něm byli shromáždění civilisté z Varšavy a okolních obcí, vyhnání ze svých domovů v průběhu a po skončení Varšavského povstání.⁴⁹ *„Ještě před porážkou polských ozbrojených sil v září 1939 a po odchodu polského státního vedení do zahraničí začaly v Polsku přípravy k organizaci podzemního hnutí odporu. To se v průběhu druhé světové války vyvinulo v nejrozsáhlejší odbojové protinacistické hnutí v Němci okupované Evropě. Jeho jádrem se stal nekomunistický Polský podzemní stát s civilními a vojenskými strukturami, které podléhaly polské exilové vládě vytvořené v Paříži 30. září 1939. V roce 1942 se s výjimkou komunistů a krajních pravicových a nacionalistických kruhů spojila většina nekomunistických polských odbojových organizací do celostátní vojenské odbojové organizace Zemská armáda (Armija Krajowa). Jejím hlavním úkolem ve spolupráci s exilovou vládou byla příprava celonárodního povstání nesoucího název Akce Bouře. To mělo vypuknout na celém území*

⁴⁶ KUNERT, FRISZKE. „Żegota” Rada Pomocy Żydom 1942–1945..., cit. d., s. 127

⁴⁷ SACHNOWSKA, Kamila et al. *Polacy ratujący Żydów w latach II wojny światowej: Materiały dla ucznia, Eseje, Słownik pojęć, Biografie, Tablice synchronistyczne, Wybór tekstów*. Warszawa, 2008. ISBN 987-83-7629-008-9.

⁴⁸ Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa "Nila", Barski Ignacy (1893-1963).Muzeum-AK.pl [cit. 2016-04-14]. URL: <<http://www.muzeum-ak.pl/biogramy/formatka.php?idwyb=249>>.

⁴⁹ WAWRZYŃSKI, Mirosław. Exodus warszawiaków : historycznie mityczna a realna liczba wypędzonych i wywiezionych przez Niemców. In *Przegląd Pruszkowski* nr 2, 2014, s. 56-67. ISBN neuvedeno. ISSN 0867-423X.

předválečného Polska v okamžiku, kdy bude německá okupační moc na ústupu před postupující Rudou armádou. Zemská armáda měla toto území osvobodit a ovládnout zde státní správu jako legální reprezentant polské exilové vlády ještě před příchodem Sovětů. Příslušníci Zemské armády, kteří zahájili po vstupu Rudé armády do Polska v lednu 1944 Akci Bouře, ale byli na osvobozených územích pronásledováni NKVD. Po uznání sovětských územních nároků vůči Polsku západními spojenci a založení prosovětského Polského národního výboru osvobození v Moskvě 21. července 1944 hodlalo vedení Zemské armády ve Varšavě tuto obsadit ještě před příchodem Rudé armády. Po postupu jejích jednotek k Varšavě na konci července 1944 vypuklo povstání 1. srpna 1944. Nedostatečně vyzbrojení povstalci bez pomoci Rudé armády, která zastavila svůj postup na pravém břehu Visly na okraji Varšavy, a bez dostatečného zásobování zbraněmi ze vzduchu od západních spojenců kapitulovali po dvou měsících tvrdých bojů. Povstání vedlo ke zničení Varšavy i struktur Zemské armády v polském hlavním městě. Společně s pronásledováním jejích jednotek ze strany NKVD v ostatních částech Sověty obsazeného Polska se tím definitivně otevřela cesta k sovětizaci Polska.“⁵⁰

A v poslední řadě vstoupil do TKPŻ také Henryk Woliński „Wacław“, „Zakrzewski“ (*1901, †1986). Byl z ústředí AK, právník, náčelník „Wydziału Skarbowego Prokuratorii Generalnej“, „Finančního oddělení generální prokuratury“. Ve spiknutí působil ve Straně demokratické, spolupodnítil založení „Żegoty“.⁵¹

S touto skupinou navázal kontakt představitel podzemních vlád židovské společnosti Dr. Adolf (Abraham) Berman „Adam“, „Borowski“, „Ludwik“ (*1906), psycholog, středoškolský učitel, doktor filozofie a průkopník odborného poradenství v Polsku. Působil jako tajemník organizace „Żegota“ v období od prosince 1942 (ledna 1943) do ledna 1944 a od května do července 1944. Byl iniciátor a organizátor sítí židovských psychotechnických poraden, funkcionář levicové strany „Poalej Syjon“ čili Židovské sociálně demokratické dělnické strany⁵². V době okupace byl ředitel „Centosu“ ve varšavském ghettu, což byla Centrální Společnost pro péči o sirotky a opuštěné děti⁵³. Ve spiknutí byl spoluorganizátorem Protifašistického bloku v ghettu v roce 1942. Od téhož roku pak byl členem předsednictva Židovského národního výboru a jeho představitelem pro „árijskou“ stranu. Dále působil ve

⁵⁰ Ústav pro studium totalitních režimů, Varšavské povstání 1944: Akce Bouře a sovětizace Polska. Seminář k 70. výročí Varšavského povstání 1944, Praha, 18. 9. 2014. [cit. 2016-04-16]
URL: <<http://www.ustrcr.cz/cs/varsavske-povstani-1944>>.

⁵¹ KUNERT, FRISZKE. „Żegota” Rada Pomocy Żydom 1942–1945..., cit. d., s. 140.

⁵² ALEKSIUN, Natalia. Poalej Syjon-Lewica. Polski Słownik Judaistyczny. Żydowski Instytut Historyczny im. Emanuela Ringelbluma [cit. 2016-04-18]. URL: <http://www.jhi.pl/psj/Poalej_Syjon-Lewica>.

⁵³ STRÁNSKÝ, Matěj. Varšavské ghetto ve fotografiích. Bakalářská práce. Slezská univerzita Opava. 2001

funkci předsedy Ústředního výboru levicového Poalej Syjon, od 1944 byl členem Zemské národní rady a vedoucí jejího židovského referátu. Po válce se stal místopředsedou a poté předsedou Ústředního výboru polských Židů, byl poslancem ústavodárného sejm, roku 1950 odcestoval do Izraele. Od roku 1951 působil jako poslanec parlamentu, od 1954 pak byl funkcionářem Komunistické strany Izraele, zemřel v Tel Avivu v roce 1978.⁵⁴

TKPŽ jednal především v oblasti Varšavy. Během prvních dvou měsíců své existence rozložil péči na několik stovek Židů a zaměřil se na jejich umístění do vhodného ubytování, zaopatřování dokumentů i finanční podporu. Výsledky však byly vzdálené momentálním požadavkům, přestože bylo vynaloženo nemalé úsilí. Situace působila starosti všem, kteří si uvědomovali záměry okupantů. Věděli, že pouze organizace založená na široké společensko-politické reprezentaci, sjednocující všechny narůstající síly válčícího státu může účinně zabránit úplné likvidaci židovské komunity.⁵⁵ *„Život toho zbytku židovského obyvatelstva – píše se v prohlášení RPŽ (Rada Pomocy Żydom) polské vládě v Londýně z ledna 1943 – většinou zbaveného majetku a střechy nad hlavou, pronásledovaného jako divoká zvířata, plyne ve znamení hladu a chladu, v neustálém strachu o život. [...] Tudíž okamžitá společná akce, pojatá v rozsáhlém měřítku, mající za cíl zachránit alespoň zbytek židovského národa od neodvratného vyhubení, stane se nezbytnou, vyplývající z vlastností charakteru polské společnosti. Na tu pomoc navíc židovské obyvatelstvo vážně spoléhá, pouze na ní.“*⁵⁶

Během října a listopadu 1942, po prvních likvidačních akcích varšavského ghetta, komunisté, socialisté, funkcionáři Demokratické strany a lidovci, po dohodě s představiteli židovské populace zahájili intenzivní přípravné práce, které měly za cíl vytvoření stálé, silné organizace opatřené vhodnými prostředky pro pomoc židovskému obyvatelstvu.⁵⁷ Od začátku se předpokládalo, že organizace RPŽ má *„svojí činností pokrývat celou zemi, má pokrýt všechny, kteří zůstali ještě naživu, taktéž ty, kteří utlačováni a pronásledováni zůstávají v pracovních táborech nebo v ghettech a čekají na smrt, a ty, kterým se podařilo v poslední chvíli se vyrvat z rukou nacistických katů“*.⁵⁸ Počítalo se s pomocí širokého okruhu společnosti a finanční i organizační podporou vládní delegace.

⁵⁴ KUNERT, FRISZKE. *„Żegota” Rada Pomocy Żydom 1942–1945...*, cit. d., s. 131.

⁵⁵ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. 69.

⁵⁶ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. 69., List RPŽ polské exilové vládě v Londýně ze září 1943. Tento dokument a řada jiných, pocházejí ze sbírky vzniklé díky úsilí pokladníka RPŽ Marka Arczyńskiego. Jím shromážděné dokumenty byly za války uloženy ředitelem Národní knihovny Józefem Gryczou.

⁵⁷ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. 69.

⁵⁸ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. 69 - 70., List RPŽ polské exilové vládě v Londýně ze září 1943.

První setkání budoucí organizace pro pomoc Židům se konalo na popud Marka Arczyńského v bytě fotbalisty Aleksandra Mysiaka – Niezabiłowského ve Varšavě na Mokotowie v ulici Czczota 22 na konci září 1942,⁵⁹

Již zmíněný Marek Ferdynand Arczyński (*1900, †1979), vystupující pod krycími jmény „Janek“, „Marek“, nebo „Łukowski“, byl zapojen do politické a společenské aktivity. Zúčastnil se bojů proti německé správě v třetím slezském povstání v květnu 1921.⁶⁰ Během druhé světové války byl spojený s „Stronnictwem Demokratycznym“ (SD), „Demokratickou stranou“ v Krakově, od roku 1943 působil v „Stronictwie Polskiej Demokracji“, „Straně polské demokracie“. V roce 1942 byl Arczyński jedním z podněcovatelů vzpoury RPŽ při delegaci polské vlády, tedy „Żegoty“. V letech 1942 - 1945 patřil do jejího předsednictva a plnil funkci pokladníka. Měl na starosti „Referat Legalizacyjny Rady“, „Legalizační referát Rady“, který se zabýval tvořením padělaných dokumentů pro ukrývající se Židy, jakými byly například pracovní povolení, občanské průkazy, povolení ke sňatku atd. Jak uvádí Michał Grynberg ve své knize *Księga sprawiedliwych* (Varšava 1993), Arczyński o činnosti referátu píše takto: „Rada dodala legalizační dokumenty [...] ukrývajícím se Židům [...] nepobírajícím za to žádné poplatky [...]. Nad přípravou dokumentů stále pracovalo šest lidí [...]. Prováděly s nebyvalou důkladností a přesností dokumenty, jejichž nepravost Němci v žádném případě nebyli schopni rozpoznat [...]. Část výtisků se zhotovovalo v tajné tiskárně SD, v ulici Nowy Świat 41.“^{61 62}

Prvního setkání se zúčastnili lidé zastupující poměrně širokou škálu politických organizací podzemního Polska.

Jedním z nich byl Julian Grobelny „Trojan“ (*1893). Člen „Polskiej Partii Robotniczej“, „Polské strany socialistické“ (WRN – Wolność, Równość, Niepodległość). V srpnu 1920 a květnu 1921 se účastnil druhého a třetího slezského povstání proti německé správě. Úředník magistrátu města Lodže, ve spiknutí člen oblastního dělnického výboru PPS (Polska Partia Robotnicza) – WRN Varšava – Předměstská. Funkci předsedy RPŽ zastával od prosince 1942 (ledna 1943) do 1. března 1944. Dne 1. března 1944 byl zatčen Němci

⁵⁹ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. 70.

⁶⁰ Pečlivě naplánované a zorganizované povstání polských obyvatel za odtržení průmyslového Horního Slezska od Německa. Muzeum Powstań Śląskich, Powstania Śląskie. Muzeum powstanslaskich.pl [cit. 2016-05-08]. URL: <<http://www.muzeumpowstanslaskich.pl/historia/powstania-slaskie/>>.

⁶¹ GRYNBERG, Michał. *Księga Sprawiedliwych*. 1. vydání. Varšava, 1993. ISBN 83-01-11186-0.

⁶² LESZCZYŃSKA, Magdalena. Arczyński Ferdynand. Muzeum Historii Żydów Polskich. Listopad 2010 [cit. 2016-05-08]. URL: <http://www.sprawiedliwi.org.pl/pl/family/405,arczynski-ferdynand/>

v Mińsku v Mazovském vojvodství, po propuštění na svobodu se stal starostou okresu. Zemřel v Mazovském Mińsku.⁶³

Dalšími zúčastněnými byli Witold Bieńkowski „Wencki“, aneb „Kalski“ z FOP a Adolf Berman „Adam“, či „Borowski“, nebo „Ludvik“ z Židovského národního výboru viz výše. V neposlední řadě se spiknutí zúčastnil Leon Feiner (Fajner) „Berezowski“, „Mikołaj“, (*1886). Byl předsedou Bundu neboli Všeobecného židovského dělnického svazu v Rusku⁶⁴. Ve funkci předsedy organizace RPŻ působil od října 1944 do ledna 1945. Byl doktorem práv, advokátem, funkcionářem „Żydowskiej Partii Socjaldemokratycznej“, „Sociálnědemokratické židovské strany“ a redaktor listů „Nowe Życie“, „Nový život“. Byl rovněž funkcionářem „Zrzeszenia Prawników Socjalistów“, „Sdružení právníků socialistů“, politickým obráncem a městským radním v Krakově. Byl zatčen NKVD (Narodnyj komissariat vnutrennich děl – česky Lidový komisariát vnitřních záležitostí neboli tajná policie Sovětského svazu) v Lidě v Bělorusku v roce 1940 a vězněn do roku 1941. Ve spiknutí byl od roku 1942 jako člen „Komisji Koordynacyjnej Żydowskiego Komitetu Narodowego“, „Řídícího národního židovského výboru“ a Bundu. Od roku 1943 byl předsedou Ústředního výboru Bundu, od roku 1944 představitelem Bundu v „Centralizacji Stronnictw Demokratycznych, Socjalistycznych i Syndykalistycznych“, „Centralizaci stran demokratických, socialistických a syndikalistických“⁶⁵. Zemřel v Lublině.⁶⁵

Na této první schůzi byly projednávány základní předpoklady a způsoby jednání, otázka finančních prostředků a komunikace s okolním světem. Bylo dohodnuto, že za účelem zajištění některých významných finančních prostředků, budování základů organizace a komunikace bude potřeba získat pomoc od Delegace. Jednání s Delegací během podzimu 1942 se zástupci těchto stran a politických uskupení ukázala, že londýnští vládní činitelé projevují o pomoc občanům polské státní příslušnosti a židovské národnosti zájem. Výrazem toho bylo zářijové zřízení referátu pro židovské záležitosti v oddělení národnostních menšin odboru vnitřních věcí Delegace. Představenstvo Delegace vyhlásilo svou podporu pro tvořící se organizaci pomoci Židům, ale pod podmínkou, že do jejího zřízení nevstoupí představitelé PPR, Polské dělnické strany. Takové stanovisko jasně PPR diskriminovalo dokonce i v plnění lidských a občanských povinností. Nakonec vláda ustoupila a s PPR začala spolupracovat na přelomu let 1942 – 1943. Tehdy Marek Arczyński navázal, mimo jiné, kontakty se členem PPR ve Varšavě Aleksandrem Kowalskim, „Olkiem“ a s jeho spojovací buňkou, sloužící

⁶³ KUNERT, FRISZKE. „Żegota” Rada Pomocy Żydom 1942–1945..., cit. d., s. 129

⁶⁴ PROCHÁZKA, Petr. Románová trilogie Grigorije Kanoviče v dějinném kontextu. Magisterská práce. Masarykova univerzita v Brně. 2012

⁶⁵ KUNERT, FRISZKE. „Żegota” Rada Pomocy Żydom 1942–1945..., cit. d., s. 130.

k činnosti zachraňující Židy. Kontakty se zástupci dělnické třídy neměly pouze informativní charakter, ale sloužily i k převádění peněz a dokumentů. Ty byly přiděleny Židům pod ochranou PPR například pro vyhledávání bydlení.⁶⁶

Po odsouhlasení nezbytných záležitostí s Delegací, na třetím zasedání v prosinci 1942 zástupci PPS - WRN, SD, SL, katolické skupiny (FOP), Bundu a „Żydowskiego Komitetu Narodowego“, „Národního židovského výboru“, oficiálně založili „Radu Pomocy Żydom“, „Radu pro pomoc Židům“⁶⁷. Tato rada přijala krycí jméno „Żegota“.

Nejprve bylo ustanoveno prozatímní a zanedlouho i stálé prezidium Rady. V jeho čele stál předseda – Julian Grobelny (PPS-WRN) a místopředseda – Tadeusz Rek „Różycki“, „Sławiński“ (*1906), (SL)⁶⁸. Ten byl místopředsedou RPŻ v období od prosince 1942 (ledna 1943) do července 1944. Byl advokátem, funkcionářem Svazu akademické lidové mládeže a Svazu vesnické mládeže Polské republiky „Wici“, členem Generální rady a Generálního výkonného výboru lidové strany, redaktorem listů „Młoda Myśl Ludowa“, „Mladá lidová mysl“. V letech 1940 – 1941 byl vězněn v koncentračních táborech Auschwitz – Osvětim a Neuengamme. Ve spiknutí působil jako funkcionář Lidové strany, redaktor časopisu „Przez Walkę do Zwycięstwa“, „Bojem k vítězství“, v letech 1944 – 1945 byl vězněn polským Úřadem bezpečnosti, byl členem ústředních orgánů opoziční Polské lidové strany až do roku 1946. Vykonával funkci náměstka ministra spravedlnosti v období 1946 – 1957, byl poslancem Národní rady, ústavodárného sejmu a sejmu Polské lidové republiky (PRL). Dále byl členem ústředních orgánů Sjednocené lidové strany a soudcem Nejvyššího soudu. Zemřel ve Varšavě roku 1968.⁶⁹

Dalším funkcionáři Rady byli: místopředseda Leon Feiner (Bund), tajemník – Adolf Berman (ŻKN), pokladník – Marek Arczyński (SD) a člen – Emilia Hiżowa rozená Elżanowska (*1895), přezdívaná „Barbara“. Do října 1943 působila jako ředitelka bytového referátu RPŻ. Byla inženýrkou architektury, spoluorganizátorkou „Klubu Demokratycznego“, „Demokratického klubu“ ve Varšavě, členkou „Rady Naczelnej Stronnictwa Demokratycznego“, „Vrchní rady strany demokratické“. Ve Varšavském povstání velela ženské četě „Połączonych Sił Zbrojonych Armii Ludowej – Polskiej Armii Ludowej – Korpusu Bezpieczeństwa“, „Sdružených ozbrojených sil lidové armády – Polské lidové armády – armádního sboru bezpečnosti“. Po válce pracovala v ústředních orgánech

⁶⁶ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. 70-71.

⁶⁷ Zástupci Strany práce a Syndikalistů, pozvaní na zasedání, nepřišli, v této souvislosti nebyli zahrnuti v Radě.

⁶⁸ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. 70,71

⁶⁹ KUNERT, FRISZKE. „Żegota” *Rada Pomocy Żydom 1942–1945...*, cit. d., s. 130

„Stronnictwa Demokratycznego“, „Demokratické strany“, jako poslankyně Zemské národní rady a v ústavodárném sejmu. Zemřela roku 1970 ve Varšavě.

V pozdější době do Rady pro pomoc Židům vstoupil Piotr Gajewski „Piotr“, (*1902), (RPPS), který byl jejím členem od května do července 1944. Vykonával funkci místopředsedy „Zarządu Głównego Związku Pracowników Komunalnych“, „Ústředního představenstva svazu městských pracovníků“ a „Instytucji Użyteczności Publicznej“, „Institute veřejného zájmu“, byl funkcionářem „Polskiej Partii Socjalistycznej“, „Polské komunistické strany“. Ve spiknutí působil ve skupině „Barykada Wolności“, „Barikáda svobody“. V roce 1943 se stal předsedou organizace „Polscy Socjaliści“, „Polští socialisté“, od roku 1943 pak předsedou „Robotniczej Partii Polskich Socjalistów“, „Dělnické strany polských socialistů“. Byl členem „Komendy Głównej Polskiej Armii Ludowej“, „Ústředního velení Polské lidové armády“. Po válce byl mimo jiné místopředsedou Ústřední rady odborových svazů a členem Ústřední revizní komise Polské sjednocené dělnické strany. Zemřel 1975 ve Varšavě.⁷⁰

Stefan Sendlak „Stefan“, (*1889), (PPS-WRN), byl ředitelem územního referátu od července 1943 do července 1944. Byl také funkcionářem „Polskiej Partii Socjalistycznej“, „Polské socialistické strany“, městským radním v Zamošči. Ve spiknutí byl ve skupině „Barykada Wolności“, „Barikáda svobody“. Od roku 1941 pak v organizaci „Polscy Socjaliści“, „Polští socialisti“, poté v „Socjalistycznej Organizacji Bojowej“, „Socialistické bojové organizaci“ a od 1943 v „Polskiej Partii Socjalistycznej – WRN“, „Polské socialistické straně – Svoboda, rovnost, nezávislost. V roce 1942 byl zakladatelem „Komitetu Zamojsko – Lubelskiego Niesienia Pomocy Żydom“, „Výboru Zamojsko – Lublinského pro pomoc Židům“. Účastnil se Varšavského povstání, zemřel ve Varšavě 1978.⁷¹

Jak ve své knize *Kryptonim „Żegota“*. *Z dziejów pomocy Żydom w Polsce 1939 - 1945* uvádějí autoři Marek Arczyński, bývalý člen organizace RPŽ a historik Wiesław Balcerak, nově ustanovené předsednictvo poslalo okamžitě dopis zmocněnci vlády v zemi informující o ustanovení Rady a cílech její činnosti. *„Úkolem Rady je – řečeno v listě – poskytování pomoci Židům, jako obětem vyhlazovací akce okupanty, a to pomoci ve smyslu zachránit je od smrti, jejich legalizace, přidělení ubytování, poskytování materiálních dávek, relativně, kde je to vhodné, vyhledávání práce za mzdu jako základu existence, shánění prostředků a jejich distribuci, jedním slovem činnost, která bezprostředně nebo nepřímo může pomoci.“*⁷² Rada oznamující povstání se rovněž obracela k delegaci s žádostí, aby londýnská vláda vydala

⁷⁰ KUNERT, FRISZKE. „Żegota” Rada Pomocy Żydom 1942–1945..., cit. d., s. 133.

⁷¹ Ibidem, s. 134.

⁷² BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. 72., Dopis z 29. 12. 1942 sbírka Marka Arczyńskiego.

zvláštní prohlášení pro společnost informující o této skutečnosti a vyzvala ji k podpoře. V psaní Rady z ledna 1943 směřovaného přímo na polskou vládu v Londýně se mimo jiné píše: *„Tragédie židovských obyvatel v Polsku, známá vládě z četných zpráv a prohlášení, způsobila v polské společnosti emocionální spontánní reakce, projevující se nejen v četných skutcích bezprostřední pomoci, ale také v úsilí o vytvoření stálého sociálního faktoru, který by nešťastným obětem hitlerovské nelidskosti mohl v těch nejtragičtějších chvílích přijít s pomocí.“*

Poté byla na základě společenské poptávky nebo v součinnosti s oficiálním činitelem vytvořena a oznámena vládě – „Rada Opieki nad Żydami“, „Rada pro péči o Židy“.

„Instituce má svou aktivitou pokrýt celou zemi, má pokrýt všechny, kteří zůstali ještě naživu. [...] Úkol, jaký si Rada nastínila, je obrovský a obtíže vyplývající odtud nebo z podmínek, ve kterých se stát nachází, jsou nesouměřitelné se současnými disponibilními prostředky. A tak se do popředí dostává problém získávání obrovských finančních prostředků, které země nemůže obstarat sama. [...] Přestože drtivá většina židovského obyvatelstva již byla zavražděna, je třeba počítat, že ze zbývajících počtu ve výši více než 1 milion obyvatel, nejméně polovina očekává pomoc ve formě finanční podpory, noclehů, legalizace, zdravotní péče a dalších. [...] V této situaci se Rada obrací na vládu RP s naléhavou žádostí o přidělení částky z rozpočtu v takové výši, která by umožnila provedení programu akce pomoci...“⁷³

Vlastní akt vzniku Rady, představující vyjádření nálad a postojů polské společnosti k osudu židovského obyvatelstva, byl schválen Delegací a poté vládou v Londýně. Za Delegaci s Radou spolupracovali ředitel referátu pro židovské záležitosti Witold Bieńkowski „Jan“, Kalski“, „Wencki“ spolu s jeho zástupcem Władysławem Bartoszewskim „Ludwik“, „Teofil“ (*1922), který působil v RPŽ od února 1943 do července 1944. Byl v letech 1940 – 1941 vězněm koncentračního tábora Auschwitz – Osvětim. Ve spiknutí vystupoval jako funkcionář Fronty znovuzrození Polska, sekretář redakce listů „Prawda“ a hlavní redaktor „Prawda Młodych“, „Pravda mladých“. Dále pracoval jako referent v informačním oddělení úřadu informací a propagandy hlavní buňky Zemské armády, zástupce vedoucího vězeňské buňky v oddělení Vnitřních záležitostí Delegace vlády RP, člen prozatímní komise pomoci Židům a „Żegoty“, hlavní redaktor listů „Wiadomości z Miasta i Wiadomości Radiowe“, „Zprávy z města a zprávy rozhlasové“ ve Varšavském povstání. Pracoval také jako tajemník redakce centrálního orgánu Zemské armády – „Biuletynu Informacyjnego“, „Tiskové zprávy“. Po válce byl aktivistou opoziční Polské lidové strany a člen redakce „Gazety

⁷³ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. -73, Psaní ve sbírce Marka Arczyńskiego.

Ludowej“, „Lidových novin“. V letech 1946 – 1948 a 1949 – 1954 byl vězněn. Historik, spisovatel, přednášející na Katolické univerzitě v Lublinu a německých univerzitách. V letech 1981 – 1982 byl v rámci stanného práva internován. Byl velvyslancem RP v Rakousku, dvakrát působil jako ministr zahraničních věcí, senátor RP, čestný občan hlavního města Varšavy, člen představenstva polského Pen Klubu (celosvětové sdružení spisovatelů), předseda mezinárodní Osvětimské rady, je držitelem titulu rytíř Řádu bílého orla.^{74 75}

Od počátku své činnosti vedení „Žegoty“ – od prosince společně představující organizovanou kampaň na pomoc Židům, koordinovanou nebo poskytnutou přes RPŽ – se snažilo soustředit kolem sebe navzájem těsně spolupracující aktivisty, pověřovalo je funkcí ředitelů jednotlivých referátů a útvarů, spojek, posluš, emisarů, roznašečů nelegálních tiskovin a další.⁷⁶

Patřili mezi ně mimo jiné:

Janina Raabe – Wąsowiczowa „Ewa“ (*1905), z Demokratické strany. Byla učitelkou ručních prací na střední škole, ve spiknutí působila jako funkcionářka Demokratické strany a od roku 1943 byla členkou Strany demokracie Polska. Po válce působila jako členka hlavní rady Demokratické strany a jako úřednice. Zemřela ve Varšavě roku 1960.

Zofia Rudnicka (dříve Paulina Hausman) „Alicja“, (*1907). V kanceláři rady působila od prosince 1942 do července 1944. Byla doktorkou práv, advokátkou ve Stryji, ve spiknutí vedla kancelář *Žegoty*. Po válce byla členkou ústředních orgánů Demokratické strany, od července 1943 Strany polské demokracie. Stala se ředitelkou referátu v personální kanceláři ministerstva spravedlnosti. Zemřela 1981 ve Varšavě.

Irena Sendlerowa, rozená Krzyżanowska „Jolanta“, (*1910). Polonistka, zaměstnankyně „Wolnej Wszechnicy Polskiej“, „Svobodné polské univerzity“ a „Wydziału Opieki Społecznej Zarządu Miejskiego“, „Odboru sociální péče obecní rady“ hlavního města Varšavy, v RPŽ členka dětského referátu a osobně záchranila asi 2 500 židovských dětí z Varšavského ghetta. Byla zatčena gestapem, mučena a odsouzena k smrti, naštěstí ji lidé „Žegoty“ dokázali zachránit a ona mohla dále působit v odboji. Zemřela 12. května 2008 ve Varšavě.

Celina Tyszko, rozená Jezierska „Celinka“ pracovala v kanceláři rady od roku 1943 do července 1944. Taktéž byla členkou Demokratické strany a od července 1943 Strany polské demokracie.

⁷⁴ Řád bílého orla je nejstarší a nejvyšší polské vyznamenání

⁷⁵ KUNERT, FRISZKE. „*Żegota*” *Rada Pomocy Żydom 1942–1945...*, cit. d., s. 125.

⁷⁶ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. 73

Dr. Ludwik Rostkowski, (*1894), byl ředitelem lékařského referátu od října 1943 do července 1944.

V měsících květnu až červenci roku 1944 zastával místo předsedy „Żegoty“ člen Polské strany socialistické (WRN) Roman Jabłonowski „Jurkiewicz“, (*1886). Byl doktorem matematiky, funkcionářem Polské strany socialistické a Polské dělnické strany – levice.

Od listopadu 1944 do ledna 1945 byl tajemníkem RPŻ člen Židovského národního výboru Szymon Gottesman „Józef Bogucki“, (*1885). Byl doktorem práv, krakovským advokátem, členem organizace Všeobecných Sionistů. Po skončení války odcestoval do Brazílie.

Ředitelkou dětského referátu byla roku 1943 Aleksandra Dargielowa rozená Kuć, (*1890, †1959). Povoláním učitelka, za okupace byla autorka jediného slabikáře pro děti.

Předsedou okresní Rady pomoci Židům v Krakově byl od března 1943 Stanisław Wincenty Dobrowolski „Staniewski“, „Stanisław“, (*1915, †1994). Profesí byl právník, působil jako funkcionář „Akademickiego Związku Pacyfistów“, „Akademického svazu pacifistů“. Byl členem Polské socialistické strany – Svoboda, rovnost, nezávislost.

Tajemník okresní Rady pomoci Židům v Krakově Władysław Wójcik „Czerski“, „Żegociński“, „Żegota“, (*1917), funkcionář Polské socialistické strany – Svoboda, rovnost, nezávislost.

Pokladníkem okresní Rady pomoci Židům v Krakově byla Anna Dobrowolska „Michalska“.

Stálý představitel Okresní delegace vlády Polské republiky v zemi byl Tadeusz Seweryn „Boryna“, „Socha“, (*1894, †1975). Povoláním etnograf, byl malířem, učitelem historie, zeměpisu a výtvarné výchovy. Působil jako ředitel Etnografického muzea v Krakově. Byl tajemníkem „Komisji Etnograficznej Polskiej Akademii Umiejętności“, „Etnografického výboru Polské akademie věd“. Ve spiknutí působil v „Organizacji Orła Białego“, „Organizaci orla bílého“, „Związku Walki Zbrojonej“, „Svazu ozbrojeného boje“, člen Strany lidové. Od roku 1941 byl ředitelem „Walki Cywilnej“, „Civilní války“ v okrese Krakov. Od roku 1943 šéf „Oporu Społecznego“, „Sociálního odporu“ Okresním vedení podzemního boje.

Stefan Szwedowski „Błażej“, „Stolarski“, (*1893), člen Svazu polských syndikalistů. Byl spoluorganizátorem Svazu obrany západních hranic, místopředsedou Světového svazu Poláků v zahraničí, předsedou Dělnického institutu osvěty a kultury Stefana Żeromského, polského spisovatele a dramatika. Ve spiknutí pracoval jako generální tajemník Svazu polských syndikalistů, předseda Polského západního svazu. Zemřel ve Varšavě v roce 1973. Spolu s ním v organizaci působila i jeho pozdější žena Zofia Demciuch.

V okresní Radě pomoci Židům ve Lvově působila od května 1943 ve funkci předsedkyně Władysława Laryssa Chomsowa „Danuta“, „Dionizy“, „Róza“, (*1885). Byla sociální aktivistkou, městskou radní v Drahobytči. V rámci spiknutí se angažovala v Demokratické straně jako ředitelka komunikace kontrarozvědky druhého oddílu velitelské oblasti Lvov Zemské armády. Po válce přebývala střídavě ve Francii, Velké Británii a Izraeli, kde roku 1966 zemřela.

Pokladníkem RPŽ ve Lvově byl Przemysław Ogrodziński „Dyplomata“, „Stanisław“, (*1918, †1980). Byl funkcionářem „Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej“, „Svazu nezávislé socialistické mládeže“ a Polské strany socialistické. V konspiraci byl v PPS – WRN. Po válce působil jako první předseda „Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego“, „Organizaci mládežnického spolku dělnické univerzity“, člen hlavní rady PPS, vyslanec Národní zemské rady, velvyslanec PRL v Indii a Norsku, generální ředitel „Ministerstwa Spraw Zagranicznych“, „Ministerstva zahraničních věcí“. Zemřel ve Varšavě.

Jako tajemnice Židovského referátu „Żegoty“ působila od února 1943 do července 1944 Bogna Domańska rozená Górska „Bogna“, „Bronisława“, (*1903, †1991). Byla dobrovolnicí ve válce polsko – bolševické roku 1920, v obraně Varšavy a zářijové kampani 1939 neboli německé invazi do Polska. Pracovala jako knihovnice, úřednice hlavního města Varšavy, ve spiknutí byla od roku 1940 ve Svazu pro ozbrojený boj (ZWZ) – Zemské armády. Účastnila se Varšavského povstání. Po válce pracovala jako učitelka v polských školách v Německu a Velké Británii. Zemřela v Londýně roku 1991.⁷⁷

Z dalších představitelů RPŽ bych ještě uvedla tyto spolupracovníky organizace: Eugenia Wąsowska „Genia“ (SD), Jerzy Downarowicz „Szmidt“ (Strana demokratická), Barbara Bermanowa „Basia“ (Židovský národní výbor), Tadeusz a Ewa Sarnecky (SD), Janina Cerecka „Joanna“ (SD), Zofia Hryniewicka (SD), Kazimierz Gliński (Dělnická strana polských socialistů), Rajmund Wróblewski a Jan Urbanek.

S RPŽ spolupracovala ale ještě spousta dalších aktivistů – sociálních pracovníků, kterých přezdívkou často ani sami představitelé „Żegoty“ nebyli schopni po válce rozluštit.⁷⁸

Zplnomocněnci delegace vlády RP byli: V období 5. srpna (17. září) 1942 – 19. února 1943 prof. dr. Jan Piekalkiewicz „Wernic“ (*1892, †1943). Byl jedním z nejznámějších a nejvýznamnějších polských statistiků, člen centrálních úřadů Lidové strany. Ve spiknutí působil od roku 1941 jako zástupce Delegáta vlády RP. Dne 19. února 1943 ho Němci ve

⁷⁷ KUNERT, FRISZKE. „Żegota” Rada Pomocy Żydom 1942–1945..., cit. d., s. 125 – 139.

⁷⁸ BALCERAK, ARCZYŃSKI, Kryptonim "Żegota"..., cit. d., s. 74.

Varšavě zatkli a během vyšetřování mučili. Zemřel 19. nebo 21. června 1943 ve varšavském vězení Pawiak.

Dalším zplnomocněncem se stal inženýr chemie Jan Stanisław Jankowski „Doktor“, „Jan“, „Sobol“, (*1882), a to v době od 21. dubna 1943 do 27. března 1945. Byl předsedou Národní dělnické strany, ministrem práce a sociální péče, poslancem Sejmu RP a městským radním ve Varšavě. Ve spiknutí byl členem vedení Strany práce, ředitelem odboru práce a sociální péče Delegace vlády RP v zemi. Od roku 1942 zastával místo zástupce Vyslance vlády. Dne 27. března 1945 byl zatčen NKVD v Pruszkově u Varšavy. Byl odsouzen 21. června 1945 na 8 let vězení v politickém procesu s nekomunistickými představiteli Polského podzemního státu v Moskvě, v takzvaném procesu „šestnácti“, ve kterém se ještě před koncem 2. světové války snažili komunisté zbavit polského odboje, který by jim mohl čelit při tvoření nového komunistického státu. Těchto 16 vůdců Polského podzemního státu bylo obviněno ze spolupráce s Německem, ačkoli ve skutečnosti proti němu bojovali po celou válku a z toho, že ne zahájili společný boj s SSSR.⁷⁹ Zemřel 13. března 1945 v sovětském vězení ve městě Vladimir nad Kljazmou.

Za odbor vnitřních záležitostí Delegace vlády RP byl zplnomocněncem Leopold Rutkowski „Trojanowski“, „Zawadzki“, (*1887) a to v období od února 1941 do července 1944. Povoláním právník, náčelník politického odboru ministerstva vnitřních záležitostí a zástupce hlavního ředitele polského červeného kříže. Roku 1945 ho zatkla NKVD a poté v letech 1945 a 1949 byl ještě dvakrát zatčen polským bezpečnostním úřadem. Zemřel tragickou smrtí, byl pravděpodobně zavražděn 8. září 1949 v mokotowské věznici ve Varšavě.⁸⁰

⁷⁹ Velvyslanectví Polské republiky v Praze, Sovětská likvidace polského odboje. 27. března 2015 [cit. 2016-05-08]

URL:<http://prague.mfa.gov.pl/cs/news/proces_szesnastu;jsessionid=520F4696842349CD39A1370C417B60CD.cmsap2p>.

⁸⁰ KUNERT, FRISZKE. „Żegota” Rada Pomocy Żydom 1942–1945..., s. 123 – 124.

5. Činnost organizace „Żegota“

Jak jsem již zmínila v předchozí části, Polský výbor organizace zaměřené na podávání materiální pomoci Židům vznikl po první likvidační akci Varšavského ghetta v říjnu 1942. V rámci činnosti Rady byly zřízeny referáty, jejichž rozsah práce zahrnoval hlavní směry operace „Żegota“. Jednalo se o referáty legalizační, finanční, bytový, protivyděračský, propagandistický, dětský, pro věci provincií, a od podzimu 1943 – lékařský a oděvní.

5.1 Pomoc legalizační:

Ověřovací, neboli legalizační činnost „Żegoty“ spočívala v poskytování „právních“ dokumentů Židům. Tyto dokumenty byly nezbytné pro ty, kteří pobývali v takzvaných „árijských“ oblastech, tedy za zdmi ghetta a táborů, což bylo zakázané pod hrozbou trestu smrti. Mimo ghetta a tábory mohli Židé žít pouze za předpokladu, když předstírali, že jsou Árijci. Dokument potvrzující „árijskost“ Žida mohl chránit nejen jeho samého, ale představoval též alibi pro osoby poskytující mu pomoc nebo přístřeší. Nejsnadněji padali za oběti lidé, kteří neměli „levé dokumenty“, tedy ty doklady, které jim potvrzovaly árijský původ. Oni také nejvíce vystavovali nebezpečí své ochránce. Nepravé dokumenty neumožňovaly pouze živoření v úkrytu, ale v některých případech umožňovaly i získání práce.

Legalizační kancelář se skládala ze šesti osob najatých nastálo vládou a řídil je Leon Weiss „Leon“. Vyráběla různé osobní dokumenty, jako například občanské průkazy, pracovní karty, legitimace, všechny druhy legitimačních průkazů (včetně důstojníků SS a gestapa), rodné listy, úmrtní listy, svědectví o uzavření manželských svazků, části registračních karet, pasy a všechny druhy certifikátů nebo formulářů. Padělky byly vyráběny s velkou důkladností a obecně neumožňovaly ověřit jejich pravost. Zhotovovaly se z originálů pocházejících z oficiálních orgánů a získaných hlavně cestou úplatkářství. Když selhalo podplácení, pořizovali fotokopie originálů a na obtížně sehnány vhodný druh papíru připravovali dokumenty. Tisk probíhal v tajné tiskárně SD, Demokratické strany, razítka vyráběli speciální kreslíři. Dva pracovníci kanceláře se specializovali na padělání podpisů vyšších německých úředníků na tak špičkové úrovni, že tak činili bez kopírování – ručně.

Nestačilo však pouze vyrábět falešné doklady. Pro poskytnutí náležitě hodnoty bylo třeba získat údaje z německých registrů a zaznamenávat jména jejich vlastníků, nebo alespoň těch, kteří byli zvláště ohroženi. Proto Němci často konfrontovali dokumenty s obsahem kartoték. Byl to úkol velmi obtížný, který vyžadoval ještě větších obětí. Samotnou činnost uskutečňovala speciální buňka, která využívala podpory jednotlivých politických stran, příslušných buněk Lidové armády, Zemské armády a vojenských rolnických jednotek.

Legalizační kancelář Rady vystavovala nejdříve průměrně padesát, a později až sto dokumentů denně. Celková bilance legalizační činnosti RPŽ od konce roku 1942 do srpna 1944 je vyjádřena číslem asi 50 000 vydaných nebo zaslaných nevyplněných dokumentů (beze jmen), z nichž nejméně 80 % se dostalo do rukou Židů. Na náklady RPŽ byly rovněž dokumenty dodávány všem Židům, kteří se o ně nějakou cestou hlásili.

Vyrábění falešných dokumentů vyžadovalo značné finanční náklady na papír, drahé tiskopisy, paušální poplatky, honoráře pro stálé zaměstnance, pořízení (především cestou překupnictví) odpovídajících formulářů a tak dále. Mezitím Rada mohla přidělit pro tento účel měsíčně množství 30 – 40 000 zlotých. Jaká to byla skromná částka, svědčí skutečnost, že minimální rozpočet spíše průměrné rodiny činil 3 000 zlotých. Navíc velká část finančních potřeb byla získána způsobem známým pouze zaměstnancům legalizační kanceláře. Nezbytným faktorem při sestavování rozpočtu byla zvýšená obětavost a nasazení aktivistů a pracovníků této části činnosti RPŽ. Často musely nákup materiálu nahradit riskantní krádeže z německých institucí, a místo úplatkářství použití různých druhů nátlaku či zastrahování, za něž mnohdy hrozil tábor nebo život. Je třeba ale pamatovat i na to, že i bez toho probíhala legalizační práce v atmosféře permanentního ohrožení před odhalením a pracovní podmínky připomínaly scény z kriminální detektivky, jako kupříkladu způsob zamaskování místnosti nebo stěny, zbraně a ruční granáty ležící pro všechny případy vedle pracujících lidí.⁸¹

5.2 Pomoc finanční:

Další a neméně důležitou pomocí byla pomoc finanční a to vzhledem k tomu, že většina ukrývajících se židovských obyvatel neměla žádné nebo nedostačující prostředky na živobytí. Nemohli si v obavě z odhalení vydělávat, za což jim hrozil trest smrti. I takovou

⁸¹ LEWANDOWSKA, Stanisława, Kryptonim „legalizacja“ 1939 - 1945. Warszawa, 1984. ISBN 93-05-11255-1, s. 276 – 302.

pomoc RPŽ poskytovala a poskytovala ji každému, kdo se o ní přímo nebo nepřímo přihlásil přes příslušné orgány Rady. Jediným zdrojem, ze kterého RPŽ čerpala peněžní prostředky, byly dotace, které jí poskytovala delegace vlády RP a dalším zdrojem byly v posledních třech měsících také podpory z různých židovských organizací, které získávaly finanční prostředky ze zahraničních zdrojů.

Delegace přidělila Radě v lednu 1943 celkem 150 000 zlotých, v únoru 300 000 zlotých a v pak březnu 250 000 zlotých. Od dubna do října včetně dostávala Rada 400 000 zlotých měsíčně s tím, že v dubnu vláda přidělila RPŽ mimořádnou jednorázovou peněžní podporu ve výši 500 000 zlotých. Vyšší částka souvisela s likvidační akcí ve Varšavském ghettu v dubnu a květnu 1943. A počínaje červnem do října včetně, získávali měsíční dotace s cílem pomoci provincii 150 000 zlotých. Celková částka přidělená RPŽ přes Delegaci na pomoc Varšavě z provincie za deseti měsíční účetní období pak činila 4 750 000 zlotých. Delegace vlády RP přidělila Radě na listopad a prosinec roku 1943 sumu 750 000 zlotých. A od ledna 1944 jim byl poskytován milion zlotých měsíčně. Počet lidí čerpajících z finanční pomoci RPŽ z počátečního počtu 200 – 300 osob vzrostl v posledních měsících na 1 000 měsíčně. Jednorázová podpora v nouzi měsíčně pro každého z tak zvaných svěřenců činila asi 500 zlotých. Poté, kdy v důsledku vyčerpání vlastních zdrojů, vydírání a podobně začala částka narůstat, avšak výše dotací, které RPŽ získávala, se výše podpory neměnila. Počet svěřenců Rady se zvýšil také v důsledku narůstajícího vyhlazování židovských obyvatel, což způsobovalo intenzivnější úniky z ghatt, pracovních táborů a transportů. Peněžní podpora RPŽ tak proto klesla nakonec na 300 až 400 zlotých. Tato pomoc díky snížení hodnoty peněz a následnému zvyšování cen za nejpotřebnější zboží se ukázala být nižší než skromná a byla spíše symbolem pomoci než pomocí skutečnou.

Dalším zdrojem získávání finančních prostředků Rady se staly dotace židovských organizací, které v posledních třech měsících, tedy v době, kdy jim byly peníze ze zahraničí potvrzeny, bylo Radě přiděleno 400 000 zlotých měsíčně. Skromné rozměry finanční pomoci ze strany „Žegoty“ často způsobily, že hlavní tíže o materiální zabezpečení padala na polské obyvatele ukrývající Židy. Je jisté, že to navíc mělo ve svých rozměrech význam na jejich podporu i symbolicky. Pro utrápené a hladovějící Židy to znamenalo nejen osvěžení fyzické síly, ale zároveň to přispělo ke zlepšení nálad proniknutých depresí, rezignací a nedůvěrou v lidi.⁸²

⁸² SACHNOWSKA, Kamila et al. *Polacy ratujący Żydów w latach II wojny światowej: Materiały dla ucznia, Eseje, Słownik pojęć, Biografie, Tablice synchronistyczne, Wybór tekstów*. Warszawa, 2008. ISBN 987-83-7629-008-9, s. 82-83.

Ukrývající se Žid spolu se spolubratry napsal ve svém deníku o té pomoci: „*Někdy dostáváme podporu od neznámého zdroje. Radost je tehdy velká. Získané peníze nám umožňují částečně přežít těchto sedm chudých let a jsme opravdu vděční těmto neznámým dárcům. Vynakládáme dluh společnosti, který, jak doufáme, budeme moci s poděkováním splatit.*“⁸³

5.3 Referát bytový:

Jedním z nejtěžších úkolů činnosti „Žegoty“ bylo obstarání odpovídajících obytných prostorů, což bylo pravděpodobně nejdůležitější formou pomoci. Na tom, mít střechu nad hlavou, závisel život dotyčných osob. Nutno dodat, že ukrývání Žida či poskytnutí pronájmu pro někoho takového bylo pod neustálým rizikem odhalení a tehdy šlo pomáhajícím skutečně o život. Vzhledem k neárijskému vzhledu, ze strachu před následky způsobenými případným zadržením Židů, ale i z důvodu vydírání, v důsledku kterých museli opustit získané bydlení, vzhledem k vysokým nákladům na obytný prostor byl obecně bytový problém velmi obtížně řešitelný. Proto mu Rada věnovala hodně času a poměrně značných prostředků, které vynaložila na vytvoření speciálního bytového referátu. Pomoc to však ve skutečnosti byla pouze minimální. Nákup samostatných bytů se ukázal jako nepraktický, protože po vydírání se prostory staly nepotřebnými. Také získání místností k podnájmu narazilo na překážky vně RPŽ vzhledem k vysokým cenám takových prostor a dále vzhledem k nedostatku potřebných prostředků. Nakonec tedy relativně skromný speciální fond na bydlení vyčleněný Radou nemohl splnit svůj úkol v takové míře, jakou Rada zamýšlela.⁸⁴

Činnost související s obstaráváním obytných prostorů opět krom velkých obtíží přinášela pro RPŽ i značné nebezpečí. Mít střechu nad hlavou představovalo pro židovskou menšinu téměř podmínku pro přežití ve městech, která byla hlavními shluky židovského obyvatelstva. V předměstských nebo venkovských oblastech to možná nebyla tak drastická záležitost, zejména v teplejších měsících. Ale i zde možnost úkrytu v lesích nebo polích skončila s příchodem chladného a špatného počasí. Pokud již nebylo nutné pořizovat přímo obytné prostory, tak alespoň připravovali zvláštní přístřešky, či úkryty. Pro RPŽ to byla nesmírně těžký úkol vzhledem k tomu, že kupříkladu po vypuknutí povstání ve Varšavském ghettu se v něm ukrývalo okolo 50 000 Židů. „Žegota“ v tomto směru v různých formách

⁸³ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Žegota"...*, cit. d., s. 79-80

⁸⁴ KUNERT, FRISZKE. „*Žegota*” *Rada Pomocy Żydom 1942–1945...*, cit. d., s. 81-82

nesmírně ovlivnila vědomí polské společnosti, aby se zvýšila její velkorysost a ideový závazek k záchraně židovského obyvatelstva, poskytnout útočiště jako lidskou a vlasteneckou povinnost. Vliv pocházel od samotné Rady ale i od spolupracujících politických organizací.⁸⁵

5.4 Akce protivyděračská:

Velkou pohromou, kterou lze nazvat až sociální katastrofou, bylo v období německé okupace v Polsku vydírání. Za oběť mu padlo značné množství Židů přebývajících v „árijských“ oblastech. Tomuto problému se věnovala „Żegota“ v rámci své protivyděračské akce. Postižení byli brutálně připraveni o všechno, co měli, o hotovost, šperky, oblečení, spodní prádlo a jiné cennosti. V důsledku toho, oběti vydírání ztrácely své bydlení a staly se zátěží pro příbuzné i kamarády, kteří jim pomoci nemohli. Byli tudíž nuceni požádat Radu o materiální pomoc a tím se i zvýšil počet osob, které RPŽ potřebovaly. Rada se obracela na delegaci s mnohonásobnými žádostmi o systematický a rychlý radikální boj s vyděračstvím. Domáhala se mimo jiné, úředního nařízení, které se mělo ohlásit formou oznámení, a také zplnomocněnce vlády hrozícího vyděračům a jejich pomocníkům za jejich zločiny trestem smrti. Taková nařízení v polooficiální formě byla umístěna v podzemním tisku delegace a dalších orgánů. Kromě toho Rada sama vydala několik letáků, v nichž označovala tyto zločiny a vyzývala veřejnost na pomoc Židům jako obětí nacistického teroru a boje proti vydírání. Rada nakonec předávala tyto činy vydírání Zvláštnímu soudu.⁸⁶

Osoby, které se vydírání na persekvaném obyvatelstvu dopouštěly, činily tak se zlým úmyslem, hlavně s cílem obohatit se. Vyděrač, který objevil ukrývajícího se Žida, žádal od něho nebo od lidí, kteří mu útočiště poskytl, úplatek (často stále vyšší), nebo hrozil udáním. Když vydírající poznal Žida na ulici, snažil se od něho pod výhrůzkami získat peníze. Vydírání bylo v polské společnosti, dá se říci vzácným úkazem, panovala zde totiž obecná atmosféra vlastenectví a oddanosti. Patřilo však ke škodlivým jevům, protože osoba dopouštějící se této odsouzeníhodné činnosti se setkala s povzbudivým ohlasem a ochranou okupačních sil. Nacistům takové jevy nahrávaly do karet a velmi se jim hodily do politiky štvání obětí, rozbití jednotného postoje společnosti a její demoralizace. Přesto, že se touto činností zabíralo jen celkem málo jednotlivců, velmi to širší veřejnost Polska zatěžovalo.

⁸⁵ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. 81-82

⁸⁶ SACHNOWSKA, Kamila et al. *Polacy ratujący Żydów w latach II wojny światowej: Materiały dla ucznia, Eseje, Słownik pojęć, Biografie, Tablice synchronistyczne, Wybór tekstów*. Warszawa, 2008. ISBN 987-83-7629-008-9, s. 83.

Důvodem nebylo jen to, že jeden vyděrač mohl týrat a napadat mnoho Poláků i Židů, ale také proto, že svým jednáním často budil dojem, že takových, jako je on, je mnoho.

Zvláštní protivyděračský referát, vytvořený v rámci „Žegoty“ se zaměřil na poli propagandy proti takovému jednání. Vydávali prohlášení, vylepovali plakáty, tiskli a distribuovali letáky vyzývající k označení a výstupům vůči vyděračům. V jedné z výzev RPŽ stálo: *„Ani na okamžik nesmíme zapomenout, že Němci konají své zločiny a rovněž usilují o zajištění toho, aby přesvědčili svět, že se Poláci účastní na vraždách a loupežích prováděných na Židech. Za těchto podmínek je jakákoliv přímá, nebo nepřímá podpora projevovaná Němcům v jejich závažném trestném jednání, nejtěžším trestným přestupkem ve vztahu k Polsku. Každý Polák, který spolupracuje na jejich vražedné akci nebo vydírá či udává Židy, ať již využívá jejich strašné situace, nebo se podílí na loupení, páchá závažné trestné činy proti zákonům Polské republiky, bude okamžitě potrestán, a pokud se mu podaří vyhnout se trestu, může si být jist, že již na obzoru je čas, kdy ho povede k odpovědnosti soud Obrozeného Polska.“*⁸⁷

Rada žádala Delegaci vlády RP o vynesení trestu smrti nad těmi, kteří se dopustili zločinů proti židovským obyvatelům či těm, kdo jim pomáhal. Byť by tyto tresty mohly být vymyšlené, posloužily by k zastrašení případných pachatelů. Delegace vlády sice nezpochybnila správnost nároků RPŽ, neodmítala ale ani jejich zadostiučinění. Současně se však ani neklonila k rychlému odstoupení od zdlouhavých a složitých postupů soudního řízení. Delegace zaujala k tomuto váhavý postoj, čímž se nesplnily požadavky vedení „Žegoty“ na vydání falešných trestů smrti s cílem vylekat vyděrače.

Na druhou stranu se ukázalo v této věci více nakloněné a nesmlouvavé v rychlém boji proti vydírání „Kierownictwo Walki Cywilnej“, „Vedení občanské války“ a poté „Kierownictwo Walki Podziemnej“, „Vedení podzemní války“. V jednom z „Biuletynów Informacyjnych“, „Tiskových zprávách“, které vycházely jako tajný týdeník v průběhu nacistické okupace ve Varšavě mezi léty 1939 - 1944, zveřejnili zprávu, ve které varovali, že veškeré druhy vydírání jsou zaznamenávány a budou trestány v nejvyšším možném rozsahu zákona, pokud je to možné již nyní a v každém případě budou potrestány v budoucnu. Postavení KWC umožnilo RPŽ synchronizovat protivyděračskou akci, při které se především podařilo navázat spolupráci se zvláštními soudy KWC. Po zjištění totožnosti jednotlivců zapojených do vyděračství, předávaly příslušné buňky „Žegoty“ tyto údaje do již zmíněných soudů. Brzy se činnost namířená proti vyděračům rozrostla do poměrně značného rozsahu. Již

⁸⁷ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. 85

v létě a na podzim roku 1943 vydaly zvláštní soudy řadu rozsudků, postupující v myšlence na principech používaných proti kolaborantům, německým vyzvědačům a zrádcům polského národa. Rozsudky byly většinou provedeny okamžitě a uváděny ve veřejných oznámeních, a to prostřednictvím především „Informačního zpravodaje“. Zveřejnění rozhodnutí a jejich uskutečnění měla takovou důležitost, že ovlivnila morálku společnosti, která se díky tomu dozvěděla, že okupant není všemocný, zatímco všechny pokusy o spolupráci, pasení se na neštěstí spoluobčanů a obchod s jejich životy nezůstane nepotrestáno.⁸⁸

Příklady ohlášení, která byla publikována v „Informačním zpravodaji“:

„OZNÁMENÍ. Vedení podzemní války ohlásilo, že Zvláštní občanské soudy okresu Varšavského a Krakovského odsoudily za spolupráci s německou policií k trestu smrti a ztrátu veřejných a občanských čestných práv: Tadeusza Stefana Karcza, bytem ve Varšavě (vydal Němcům Židy – polské občany), Franciszka Sokołowského, bytem v Podkowě Leśné (udavač a vyděrač), Antoniho Pajora, bytem v Dobranowicích okres Wieliczka (sledoval nezávislé aktivisty a udal Poláky ukrývající Židy), Antoniho Skoczynského, faráře v Luborzyci okres Miechów (způsobil zatčení a následně zastřelení gestapem 23 Poláků)“.⁸⁹

„OZNÁMENÍ. Rozhodnutím Zvláštního civilního soudu okresu Krakovského byli odsouzeni k trestu smrti a ztrátě veřejných a občanských čestných práv:

- 1) Edmund Półtoraczyk, nadrotmistr kriminální policie v Krakově – pro podřízenost okupantovi, mučení zatčených s cílem vydírání, svědectví o nezávislých organizacích, zastřelení 2 Poláků a nemorální metody získávání příjmů;
- 2) Ludwik Nowak, dozorce ve vězení sv. Michala v Krakově – za vykonávání rozsudků smrti německých soudů s cílem se obohatit na polských obyvatelích;
- 3) Józef Baranowský, dělník bytem v Piwnicznej, okres Nowy Sącz – za udávání Poláků německým orgánům a zapříčinění jejich deportací do táborů a sledování ukrývajících se polských vojáků;
- 4) Franciszek Górka, výběrčí daní obce Stronie, okres Limanowa – za udávání Poláků gestapu, za terorizování polských obyvatel výhrůzkami udání německým orgánům;
- 5) Józef Nawalaniec, starosta obce Łukawica, okres Limanowa – za udání gestapu 3 Poláků a zapříčinění jejich deportací do táborů a za podřízenost okupantovi;

⁸⁸ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"*..., cit. d., s. 86-88.

⁸⁹ Kierownictwo Walki Podziemnej, *Obwieszczenie* in *Biuletyn Informacyjny*. Ročník V, číslo 49 (204). Varšava, 9. prosince 1943.

- 6) *Władysław Włodarczyk, komisař „modré policie“ (byla za okupace pod dohledem německé civilní správy a modrá se jí říkalo kvůli modré barvě uniforem) v Dolnej, okres Limanowa – za dychtivé vykonávání rozkazů okupanta, zatčení několika Poláků a zapříčinění jejich vyvezení do Německa, šikana polských obyvatel skrz odebrání potravin, uvalení trestů a bití;*
- 7) *Antoni Pajer – vedoucí stáčírny mléka v Dobranowicích nedaleko Wieliczki – za spolupráci s německou policií ve sledování ukrývajících se Poláků, udávání polských obyvatel ukrývajících Židy, za nadměrnou horlivost při podvádění se stanoveným množstvím mléka a týrání lidí;*
- 8) *Ewa Burzyńska, v Tłuczni, okres Wadowice – za udání Poláka německým orgánům, zapříčinění jeho deportace do tábora a smrti;*
- 9) *Juliusz Ryś, zaměstnanec „Zarządu Dóbr Łąki“, „Správy polních výrobků“ okres Biata – za způsobení jako agent gestapa, zatčení mnoha dělníků, ukrývajících se před německými orgány a jejich deportací do táborů;*
- 10) *kněz Antoni Skoczyński, vikář v Luborzycy, okres Miechów – za spolupráci s německou policií a zapříčinění zatčení 23 osob polské národnosti gestapem a jejich následnému zastřelení. Všechny výše uvedené rozsudky budou provedeny zastřelením. Vedení podzemního boje.“⁹⁰*

„OZNÁMENÍ. Rozhodnutím Zvláštního soudu okresu Varšavského byli odsouzeni k trestu smrti a ztrátě veřejných a občanských čestných práv:

- 1) Jan Zmirkowski, soustružník, za spolupráci s gestapem jako udavač,*
- 2) Jan Łakiński, ulice Pługa 1/3, za spolupráci s okupantem ve sledování a pronásledování polských obyvatel židovského původu,*
- 3) Bolesław Szostak nadrotmistr sledovací služby, za vynucování si peněz od polských obyvatel židovského původu pod hrozbou odevzdání jich do rukou německých orgánů. Všechny výše uvedené rozsudky budou provedeny zastřelením. Vedení podzemního boje“⁹¹*

Ne všechny akce vykonávání spravedlnosti a rozsudků na vyděračích či donašečích ukrývajících se Židů probíhaly hladce a beze ztrát ze strany bojovníků odbojového hnutí. Často za ně mnozí museli zaplatit vlastním životem za očištění společnosti od škodlivých živlů, lidí žijících se na těžkém osudu polských a židovských obyvatel, lidí, kteří svými špatnými činy přinášeli újmu polskému národu. Učinili tak z vlasteneckých důvodů,

⁹⁰ Kierownictwo Walki Podziemnej, Obwieszczenie in Biuletyn Informacyjny. Ročník VI, číslo 13 (220). Varšava, 30. března 1944, s. 5-6.

⁹¹ Ibidem, s. 8.

z lidského cítění, ze svobodných tradic polského národa, pro společné dobro, pro Polsko, které bylo po staletí společnou domovinou Poláků a Židů. Přesto tvrdá práce a obětavost bojovníků polského podzemí, zabývajících se likvidací udavačů a vyděračů, zakrátko přinesly ovoce. Již po několika měsících trestání se počet vydírání snížil na takovou míru, že se už nikdy nestalo vážnějším problémem v akci „Žegota“.⁹²

5.5 Referát propagandistický:

Činnost „Žegoty“ v boji proti vydírání úzce souvisela se získáváním co možná nejširších okruhů společnosti ve věci záchrany persekvaného obyvatelstva. Spočívala zejména v tom, že je informovali o nacistické politice vyhlazování Židů. Byli si plně vědomi, že bez širší sociální podpory nelze přijít s účinnou pomocí židovskému obyvatelstvu. Rada proto založila další, tentokrát propagandistický nebo také informační referát. Jeho cílem bylo působit prostřednictvím literatury na společnost, aby poskytla Židům jako obětem nacistické politiky vyhlazování pomoc. V této souvislosti byly vydány čtyři edice letáků, včetně tří určených polské společnosti v nákladu 25 000 výtisků a jeden v německé mutaci v počtu 5 000 výtisků. Letáky byly doručovány do domů, byly vylepeny na zdech Varšavy a provinčních městech a byly rovněž zasílány do úřadů apod. Kromě toho začala Rada vydávat do podzemního tisku informační zprávy, vypovídající o činech vyhlazování židovského obyvatelstva Němci a jednání židovského odporu proti nacistům, o čemž vyšla dvě čísla.⁹³

Propagandistický referát sbíral všechny možné informace jak o situaci židovské menšiny v zemi, tak i o zločinech okupanta a jeho záměrech. Shromážděné materiály poté publikoval v oblastních zpravodajích. Tyto tiskoviny byly roznášeny v různých prostředích a oznamovaly činy vyhlazování prováděné hitlerovskou mocí, osudy ukrývajících se a uprchlých Židů, jejich potřeby, nálady a tak dále. Speciální materiály byly dodávány vedením jednotlivých politických stran a redakcím spikleneckých časopisů.⁹⁴

Pro celosvětové uvědomění si závažnosti situace, která se v Polsku odehrávala, dosahoval propagandistický referát se svými materiály až za polské hranice. S podporou

⁹² BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. 92.

⁹³ SACHNOWSKA, Kamila et al. *Polacy ratujący Żydów w latach II wojny światowej: Materiały dla ucznia, Eseje, Słownik pojęć, Biografie, Tablice synchronistyczne, Wybór tekstów*. Varšava, 2008. ISBN 987-83-7629-008-9, s. 83.

⁹⁴ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. 93

„Komitetu Propagandowego BIP (KOPR)“⁹⁵, „Wýboru propagandistického BIB (KOPR). Vydal leták pod titulem „Na oczach świata“, „Na očích světa“, jehož autorkou byla Marie Kann. Byla to spisovatelka, autorka knížek pro děti, nezávislá a skautská funkcionářka. V letech 1940 - 1944 působila jako aktivistka kulturního podzemí a jako redaktorka podzemního časopisu „Wzlot“, „Vzestup“. Byla také členkou Rady pro pomoc Židům „Żegota“ a jednou ze zakladatelů podzemního nakladatelství „Czytelnik“, „Čtenář“. Od listopadu 1945 do února 1946 byla obviněna ze spolupráce s polskou civilně-vojenskou protikomunistickou organizací „Wolność i Niezawisłość“, „Svoboda a nezávislost“. Za tuto činnost byla zadržena a vyslýchána tajnou policií. V letech 1946 - 1952 byla redaktorkou nakladatelství „Čtenář“.

Brožura *Na oczach świata, (Na očích světa)* vyšla o rozsahu 48 stran a v nákladu 2 100 výtisků. Pro oklamání Němců nesla titulek „Vydavatelství Glób. Zamość 1932“. Obsahovala reportáž z prohlášení podzemního tisku na téma o událostech v ghettu. Byla výzvou zaměřenou nejen pro polskou společnost, ale také pro svědomí celého světa. Tajnou poštou byla poslána Delegaci vlády ve Spojeném království Velké Británie, kde její přetisk udělal velký dojem pro západní země.

*„Musíte neprodleně silou zastavit zločince – prohlašoval leták – protože pomsta nevrátí život vyhlazeným národům. Nevyrovná morální křivdy. Každý den přináší smrt a koná strašlivou zkázu, vrací Evropu zpět o mnoho staletí. Za to ponese odpovědnost celý svět. Pro svoji slabost, duchovní lenost, sobectví. A pokud nadejde Den vítězství, jediným odčiněním za neschopnost odporu proti zlu bude taková rekonstrukce světa, aby hesla hlášené demokracií nakonec vstoupila v platnost, a aby se podobná tragédie již znovu nikdy a nikde neopakovala.“*⁹⁶

Jak jsem již zmínila, popisování vyvíjející se situace židovského obyvatelstva bylo nedílnou součástí propagandistické činnosti. V jedné z mnoha tiskových zpráv propagandistického referátu „Żegoty“ z 5. září 1942 jsou popisovány tyto události:

Zpustošení Treblinky: „2. srpna současného roku v odpoledních hodinách propukla vzpoura Židů nacházejících se v Treblince. Rebelové vystřihli kmen celé posádky tábora – přes 30

⁹⁵ KOPR – „Biuro Informacji i Propagandy Okręgu Armii Krajowej“, „Kancelář informací a propagandy okresu Zemské armády“ ve Varšavě. Jeho náčelníkem byl Aleksander Kamiński pod krycími jmény „Hubert“, „Juliusz Górecki“. Současně byl redaktorem „Biuletynu Informacyjnego“, „Informačního zpravodaje“ Zemské armády. Autor knížky „Kamienie na szaniec“; přední funkcionář „Związku Harcerstwa Polskiego“, „Polského svazu skautského“; měl vazbu s židovským skautem (Hechaluc).

⁹⁶ KANN, Maria. *Na oczach świata*. Wydawnictwo „Glob“. Zamość, 1932. ISBN neuvedeno.

Němců a Ukrajinců, získali zbraně a střelivo, zapálili ze čtyř stran budovy tábora, přestříhali dráty a zorganizovali útěk. Téměř 2 tisíce lidí uteklo do okolních lesů.“

Ozbrojený odpor Židů v Białymstoku: „V polovině srpna tohoto roku provedli Němci vražednou „likvidační“ akci v Białymstoku. Białostocké ghetto se postavilo na zuřivý odpor. Zjednání pořádku ghetta se uskutečnilo po vzoru Varšavy, za účasti obrněných vojsk S. S. a Wehrmachtu. Značný počet Němců zahynul. V té samé době se konala „likvidační“ akce v oblasti Wilna.“

Vyhlazení Židů ze Zagłębia Dąbrowského: „Židé ze Zagłębia a Horního Slezska byli soustředěni v ghettu v Będzinie. Nedávno se tam nacházelo okolo 30 000 lidí. 1. - 2. srpna letošního roku se v Będzinie konala krvavá likvidace ghetta. Veškeré obyvatelstvo ghetta bylo naloženo do vlaků a odvezeno neznámým směrem, pravděpodobně do plynových komor v Osvětimi. Během akce se objevily ojedinělé činy aktivního odporu. Stovky lidí zavraždili Němci na místě, v domech i na ulicích.“

Židovské tábory v okrese Kielce: „V okrese kieleckém se nacházejí „pracovní“ tábory pro Židy v Starachowicích, Pionkách, Skarżysku, v Kielcích (všechny čtyři řízené firmou „Blasag“) nebo v Bliżynie (tábor S. S.). Nejpočetnější tábor je Starachowicích, nachází se v něm okolo 10 000 Židů, převážně zahraničních. Životní podmínky ve všech těchto táborech jsou strašné.“

Situace Židů v Łodzi: „Nyní se nachází v Łodzi okolo 200 000 Židů, mezi nimi je pouze 30 000 Židů łódžských, zbytek jsou Židé zahraniční z téměř všech zemí Evropy (z Říše, Protektorátu, Francie, Belgie, Holandska a tak dále). Zatím tam v nepropustně uzavřeném łódžském ghettu panuje poměrný klid. Celé ghetto je jedním velkým pracovním táborem. Na počátku současného roku vykonali Němci řadu poprav. Jako odpověď na ně v únoru letošního roku propukla generální stávková akce všech Židů. Nikdo nešel do práce, nikdo se neukázal na ulici. Celý život ghetta byl ochromený. Z některých domů byli vytáhnuti násilím, avšak nikdo nechtěl pracovat, navíc pod hrozbou trestu smrti. Od nynějška popravy dočasně ustaly.“

*Židovská populace Lodže si uvědomuje, že i její osud je zpečetěn a ona se stane obětí neuvěřitelné nelidskosti nacistických hrdlořezů.*⁹⁷

5.6 Referát dětský:

Dalším zvláštním referátem, který RPŽ zřídila, jehož úkolem byla péče o sirotky, jejich umístění do ústavů, klášterů a soukromých rodin a další péče byl dětský referát. To byla významná pomoc, kterou židovské děti potřebovaly. Práce byla organizována pod odborným vedením a začala se úspěšně rozvíjet. Na počátku sice nebyla situace vůbec snadná, ale později se podařilo úspěšně umístit asi 20-30 dětí do příslušných míst a vyhlídky pro další práci byly proto dobré. Vývoj této nesmírně důležité akce byl však závislý na větších finančních prostředcích, které Rada bohužel nemohla poskytnout. Měsíční rozpočet pro referát přidělený RPŽ byl asi 30 000 zlotých. Z tohoto důvodu se další židovské organizace spojily a poskytly k tomuto účelu zvláštní grant ve výši 50 000 zlotých. Díky této částce mohl referát vyhovět potřebám alespoň v daném okamžiku.⁹⁸

Uprchlé nebo unesené děti Poláků odsouzených na smrt, ghatt a táborů přežily jen díky šťastné náhodě během masových poprav. Prchaly z transportů nebo byly opuštěné tím, že místo nich šli na smrt rodiče v naději, že budou přijaty polskými rodinami a budou tak uchráněny před zahubením. Mnohé z těchto dětí často předčasně dospívající zkušenostmi, byly svědky smrti svých rodičů a jejich blízkých. Nemusely však ani pochopit hrůzy světa kolem sebe a ovlivněny bídou a špatností klepaly na domovy polských rodin, v nichž často zůstaly. Ne vždy se však malý uprchlíkům podařilo najít útočiště v soukromých domech. Velká většina z nich s pomocí lidí dobré vůle a polských podzemních organizací přijala přístřeší a péči v dětských domovech či kláštorech. Akce na pomoc židovským dětem se setkala s velkou laskavostí a pochopením celé polské společnosti. Některé církve jim poskytovaly původly již dříve mrtvých nemluvnat, které zabezpečily děti daleko lépe než falešné dokumenty, kdykoliv totiž bylo možné potvrdit jejich věrohodnost. Děti, které nemohly být zařazeny k soukromým osobám, byly přijaty do sirotčinců a klášterů. Židovské

⁹⁷ Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie, Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie, IPN BU MBP AK SZARE SZEREGI 86, IPN BU 1558/86. s. 8, Komenda Główna Armii Krajowej. Oddział Biuro Informacji i Propagandy. Rada Żegoty. Referat Informacyjny – „Komunikat prasowy nr. 1. 05. 09. 1943 r.“.

⁹⁸ SACHNOWSKA, Kamila et al. *Polacy ratujący Żydów w latach II wojny światowej: Materiały dla ucznia, Eseje, Słownik pojęć, Biografie, Tablice synchronistyczne, Wybór tekstów*. Varšava, 2008. ISBN 987-83-7629-008-9, s. 83 - 84

děti se často samy snažily zachránit útekou z ghatt, táborů a vlaků a hledaly i náhodnou podporu. Mnohé z nich byly zachráněny díky nezištné pomoci poskytované často v kritických dobách lidmi, kteří se neváhali vystavit nebezpečí, jaké s tím souviselo.

Dětský referát se kromě umístění dětí staral také o bezprostřední legalizaci malých svěřenců, kdy hlavním druhem zaopatření bylo vytvořit jim falešný původ narození na polská jména a příjmení. Dětem se dále dostávalo stálé péče lékařské, finanční, materiální a podobně. V oblasti Varšavy se RPŽ starala o přibližně 600 dětí. Pomoc tohoto referátu se nedá zcela vyčíslit, kromě obstarávání oblečení, jídla, střechy nad hlavou, peněz a bezpečí potřebovaly děti oddělené od svých rodičů i péči rodičovskou. Z práce členek RPŽ se proto musí ocenit také tato nezměrná snaha poskytnout jim péči v rovině emocionální.

Tři šifrované depeše delegáta Jankowského polské vládě v Londýně z 26. a 28. srpna roku 1943 jasně ukazují špatnou situaci v zemi, která se týkala nejen dětí:

„1) Spis v záležitosti situace polských dětí odesílám poštou. Nyní sděluji závěry z tohoto památníku.

2) Množství potravinového přídělů pro polské děti získaného prostřednictvím lístků pokrývají přibližně 15 procent potravinové potřeby. Kalorická hodnota potravinových dávek v praxi je pouze 200 kalorií na den. Ze základních složek stravy je potřeba sacharidů pokryta teoreticky na 40 - 50 procent. Proteiny pak 20 procent, tuky 6 - 7 procent, vitamínů je v přídělích nedostatek. Plné uskutečnění potravinových přídělů Polákům je teoretické, v praxi silně omezené. Přídělů na lístky pro děti německé dvojnásobně překračují normu přídělů a jsou realizovány v celém rozsahu. Poskytují jednodenní přídělů produktů, obsahujících vitamíny a možnost koupit tuky za nízké ceny.

3) Fyzický stav dětí ve městě i na vesnici je otrěsný, je silně zvýšená úmrtnost a značně snižená porodnost.

4) Podmínky bydlení v důsledku vysídlení, požadavky na bydlení tvoří podklad pro šíření infekčních onemocnění, zejména tuberkulózy, je katastrofální nedostatek oblečení. Čtyři roky války zdevastovaly všechny zdroje. Nezbytná pomoc - výbavičky pro novorozence pro kojence, ponožky, punčochy vlněné i bavlněné, boty, oblečení, kabáty, svetry, ložní prádlo, kapesníky, nitě, plátno, surové oděvní materiály.⁹⁹

⁹⁹ Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, A 273 3.1.1.13.5B, IPN BU 1836/15. s. 29-31, s. 33, Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza. Prześladowania i terror polskich obywateli w okupowanej Polsce, głównie narodowości żydowskiej. Wywózka i zagłada polskich i żydowskich

5) *Za oběť války padají zdravé děti. Desítky tisíc dětí pohltilo a pohlcuje:*

a) *Vysídlovací akce s utrpením sběrných táborů;*

b) *akce ke zpacifikování s kolektivní odpovědností namířená proti kojencům a dětem;*

c) *masový odvod rodičů a nezletilých dětí na práci do Říše.*

Výše zmíněné jednání tvoří zástup dětí opuštěných a bez domova.

6) *Zařízení pro děti jsou vysídlována a zavírají se, děti vyhazované na chodník jsou zatýkány a drženy ve vězení.*

7) *Polské děti a mládež jsou zbaveni škol, učebnic a jsou surově trestány, profesori a učitelé jsou léta vězněni v trestných táborech.¹⁰⁰*

8) *Vyvražděné židovské děti neexistují.*

9) *Polským dětem hrozí likvidace / vychrtlost, pokud brzy nepřijde pomoc. Je potřeba hledat, jak dovézt články pomoci a odstranit překážky, které by mohly stát v cestě orgánům Generální gubernie¹⁰¹ při akci pomoci.*

10) *Rozsah potřeb potravin by mohlo určit velikost americké pomoci z prvních let války. Množství by pokrylo polské děti po úpravě dané zhoršením celkové ekonomické situace v zemi, výrazným nárůstem počtu dětí potřebujících pomoc v tomto okamžiku a omezením štědrosti vyčerpané populace. V letech 1940 – 1941 z darů „Commission for Polish Relief“¹⁰², „Komise pro záchranu Poláků“ bylo pokryto potravinovou pomocí okolo 240 000 dětí, pomocí oděvní 113 000. Počet dětí, které nutně potřebují pomoc potravinovou i oděvní je 525 000.*

Z živin je nejvíce požadovaný rybí tuk, z potravin tuky, mléko, cukr, šunka, slanina, pšeničná mouka, rýže, ječné kroupy. Velikost oděvní pomoci je nezměřitelná v každé dědině. Zejména je potřebné mýdlo, jeho nedostatek ničí základy sanitární akce.“¹⁰³

dzieci. Dokumentacja finansowa z udzielonej pomocy ludności zydowskiej na polskim terytorium pod niemiecką okupacją.“, Depesza Delegata Jankowskiego Min. Mikołajczyka o nasileniu bestialstwa w lubelskim.

¹⁰⁰ Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, A 273 3.1.1.13.5B, IPN BU 1836/15. s. 33, Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza. Prześladowania i teror polskich obywateli w okupowanej Polsce, głównie narodowości żydowskiej. Wywózka i zagłada polskich i żydowskich dzieci. Dokumentacja finansowa z udzielonej pomocy ludności żydowskiej na polskim terytorium pod niemiecką okupacją.“, Pismo Delegata Jankowskiego o rozpaczliwym stanie dzieci polskich. Brak żywności i odzieży. Akcja pacyfikacji trwa.

¹⁰¹ Generální gubernie pro okupované polské země - správní a územní celek, vytvořený ustanovením Adolfa Hitlera dne 12. října 1939 s účinností od 26. října 1939, která zahrnovala část území II Polské republiky vojensky obsazené Německem, která nebyla začleněna přímo do Říše.

¹⁰² Komise pro záchranu Poláků - byla vyvolána na konci roku 1939 bývalým americkým prezidentem Herbert Hooverem, v návaznosti na německou a sovětskou okupaci Polska. Komise poskytla úlevu nacisticky okupovaným územím Polska až do prosince 1941.

¹⁰³ Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, A 273 3.1.1.13.5B, IPN BU 1836/15. s. 33, Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza. Prześladowania i teror polskich obywateli w okupowanej Polsce, głównie narodowości żydowskiej. Wywózka i zagłada polskich i żydowskich dzieci.

5.7 Referát lékařský:

Z dostupné literatury se toho bohužel o posledních dvou referátech, lékařském a oděvním mnoho nedozvíme, proto tedy jen velice stručně. Vzhledem k riziku odhalení v souvislosti s chorobami "svěřenců" a dalších Židů, se Rada rozhodla vytvořit dobře zorganizovaný lékařský referát. Bylo třeba, aby fungoval s pomocí důvěryhodných a diskrétních lékařů zasvěcených do povahy práce. Někteří své služby poskytovali dokonce nezištně. Kromě přímého ošetřování poskytovali pomoc také pomocí dodávání léků.¹⁰⁴

Přes všechny požadavky a problémy a přes skutečnost, že lékařská komunita byla zdecimována politikou nacistických okupantů, která chtěla zničit polskou inteligenci, se „Žegotě“ podařilo svou činností získat velkou skupinu lékařů.

Zpočátku RPŽ neměla zvláštní buňku zabývající se lékařskou péčí. Jednoduše se spěchalo s pomocí nemocným podle možností a potřeb. Nicméně s ohledem na zvýšenou potřebu této podpory byl v průběhu jara a léta 1943 utvořený lékařský referát RPŽ. V jeho čele stál Ludwik Rostkowski, od roku 1940 funkcionář tzv. „Komitecie Porozumiewawczym Lekarzy Demokratów i Socjalistów“, „Dohodovacího výboru lékařů demokratů a socialistů“. Účelem tohoto referátu bylo řízení lékařské pomoci pro ukrývající se Židy v podmínkách zostřeného nacistického teroru, pokročilého fyzického a psychického vyčerpání zbytku žijícího židovského obyvatelstva a zvýšení počtu pacientů. Byla s tím spojena nejen potřeba zvýšit lidské zdroje, ale také léčivo, jehož nedostatek byl obzvláště pociťován. Získání léků byl také úkol obtížný a plný nebezpečí.¹⁰⁵

5.8 Referát oděvní:

Oděvní referát, založený roku 1943 se vzhledem k nedostatku finančních prostředků, které k tomuto účelu potřeboval, nebylo možné bohužel zpočátku spustit. Přitom pro jeho funkčnost bylo velké množství prostředků velmi důležité a vzhledem k nadcházejícímu podzimnímu chladnému počasí a zimním mrazům byl zkrátka nepostradatelný. Přesto, že se řada obyčejných Poláků snažila Židům jakkoliv pomoci a ulehčit jejich životní situaci, musela

Dokumentacja finansowa z udzielonej pomocy ludności żydowskiej na polskim terytorium pod niemiecką okupacją.“, Depesza J.S. Jankowskiego o pomocy dla dzieci.

¹⁰⁴ SACHNOWSKA, Kamila et al. *Polacy ratujący Żydów w latach II wojny światowej: Materiały dla ucznia, Eseje, Słownik pojęć, Biografie, Tablice synchronistyczne, Wybór tekstów*. Varšava, 2008. ISBN 987-83-7629-008-9, s. 84

¹⁰⁵ BALCERAK, ARCZYŃSKI, *Kryptonim "Żegota"...*, cit. d., s. 107-108

se materiální pomoc stát jedním z hlavních úkolů organizace, protože zahrnovala obrovské množství lidí potřebujících takovou pomoci.¹⁰⁶

V prvních několika měsících pracovala Rada výlučně ve Varšavě, ale ve stejnou dobu se začalo také s výstavbou Rad okresních a to především ve Lvově a v Krakově. Delegace vlády vydala okresním delegátům potřebná ustanovení, „Żegota“ pak poslala z Varšavy do Lvova a Krakova své představitele s úkolem předání vzkazů a sestavení Rad okresních.

Ve Lvově byly již v červenci 1941 krátce po obsazení města německými armádami spontánně podnikány kroky na pomoc, organizované skupinou odvážných a odhodlaných Poláků.

Začátkem roku 1943 přišli z Varšavy do Lvova vyslanci „Żegoty“. Na setkání zástupců politických stran a okresní delegace vlády byla ustanovena „Okręgowa Rada Pomocy Żydom“, „Okresní rada pro pomoc Židům“ a předsedkyní byla zvolena Władysława Homsowa. Jedním z členů představenstva Rady byl Przemysław Ogrodziński. Před válkou byla Homsowa vedoucí sociální aktivistkou ve východním Malopolsku a podílela se na založení Demokratické strany ve Lvově. Během války vstoupila do ZWZ, pozdější AK.

Do složení okresní RPŽ ve Lvově vešli zástupci PPS (WRN), Demokratické strany a Lidové strany. RPŽ ve Lvově zahrnovala svým rozsahem také vojvodství stanislavovské a tarnopolské.

Homsová popsala tyto události jak uvádí v knize *Kto ratuje jedno życie... Polacy i Żydzi. 1939 – 1945* Kazimierz Iranek - Osmiecki „*Akce záchrany Židů se rozvíjela na základě organizační podpory sítě delegace vlády a AK. A mnoho Židů ve východním Malopolsku jim dluží spasení.*“

Rozsah práce Rady a její úkoly v této oblasti byly podobné těm, které byly stanoveny Radě varšavské. Nicméně to byla oblast, co do složení populace, odlišná od Varšavy a to způsobovalo problémy:

„*To nebyly obtíže – cituje Iranek - Osmiecki Homsovou dále - to byl tanec na okraji propasti, který je znám každému pracujícímu v polském podzemí. Již lidská zvědavost a upovídanost, a to i bez zlomyslnosti, byla prvním nebezpečím s takovým smíšeným složením populace, jako bylo ve východním Malopolsku.*“

¹⁰⁶ SACHNOWSKA, Kamila et al. *Polacy ratujący Żydów w latach II wojny światowej: Materiały dla ucznia, Eseje, Słownik pojęć, Biografie, Tablice synchronistyczne, Wybór tekstów*. Varšava, 2008. ISBN 987-83-7629-008-9, s. 84

Druhý byl typ semitských Židů - tak odlišný od slovanského, přičemž zvláště byly obtíže spojeny s ukrýváním mužů. Hned od začátku musela být akce pomoci správně organizována. Pro ukrytí jednoho člověka bylo třeba úsilí mnoha lidí... Museli jsme mít svojí špionáž, spojení, komunikační oddělení, oddíl pro připravování úkrytů, dopravu atd. a pravidelný přísun finančních prostředků. Ale nejdůležitější byla buňka produkující „árijské papíry“, nebo polské doklady, německé identifikační karty a co bylo nejtěžší - křestní listy. “

Popisující obtíže práce a hrozbu, jakou představovali místní Volksdeutsche¹⁰⁷, potvrzuje dále podle Iranka - Osmického Homsová:

„... bohužel, pravděpodobně největším problémem byla nečinnost samotných Židů, rezignace na odpor a strach z rizika útěku. Jak očarovaní žili v naději, že nějak přežijí. Bylo třeba hodně silné vůle k prolomení této pasivity a přinucení jich k sebeobraně. To bylo snazší zachraňovat děti, které matky ještě z ghetta vystěhovávaly přímo na ulici přes otvory v plotu. Přijímaly je polské rodiny či kláštery a dětské domovy - jak ve Lvově tak i v provinciích. “

„V prvním období by se zachránilo mnohem více Židů, kdyby sami svojí nečinností nebrzdili naši akci pomoci. “¹⁰⁸

5.9 Okresní Rady Pomocy Žydom:

Ze strany ortodoxních Židů stále přicházela pasivita. Byla způsobena mnoha faktory; především mentálním postojem a podle autora Iranka - Osmického osvětlované v knize Filipem Friedmanem¹⁰⁹:

„Vychovávání v náboženských tradicích a přivázání k nim by se po uprchnutí na „árijskou stranu“ museli rozejít s tím, s čím byli spojeni po celé generace. Byli si vědomi, že se nemohou přizpůsobit životu na árijské straně, lišili by se šaty, chováním, řečí. Židé byli vzděláni v chasidistických¹¹⁰ školách, denně používali hebrejštinu a jidiš¹¹¹ a špatně ovládali

¹⁰⁷ Volksdeutsche – dřívější označení pro osoby, jejichž mateřským jazykem byla němčina, kterou také hovořily, ale žily za hranicemi Říše, např. v Čechách jimi byli Sudetští Němci

^{108 108} IRANEK-OSMIECKI, Kazimierz. *Kto ratuje jedno życie... Polacy i Żydzi. 1939 – 1945.* Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. 2. vydání. Varšava, 2009. ISBN 978-83-7629-062-1. s. 197-198

¹⁰⁹ Filip Friedman byl polský historik židovského původu, žil ve Lvově a po příchodu nacistů do města uprchl a až do konce 2. světové války se skrýval na „árijské straně“. Po konci války přednášel historii Židů na univerzitě v Lodži a také svědčil při norimberském procesu.

¹¹⁰ Chasidismus – vznikl jako duchovní hnutí oživení v současné západní Ukrajině během v 1. polovině 18. století díky muži jménem Israel Baal Šem Tov, který založil lidové hnutí „chasadizmus“. Tento původní chasadizmus, sloužil jako citová snaha ke spojení se Stvořitelem. Chtěl šířit kabal (židovskou mystiku, tedy oprostění se od všedních starostí, přiblížení duše k Bohu a studium Tóry) širokým masám, ale její studium bylo velice náročné, proto vznikl chasidismus, který je svým podáním a obsahem dle více dostupný širším vrstvám společnosti. Takže se stal velice populárním u prostého lidu a rychle se šířil do východní Evropy. Dnes je to

jazyk polský. Tyto okolnosti způsobovaly vnitřní odpor před opuštěním židovského prostředí a hledání úkrytu mimo ghetto. Pokud se takto rozhodli, stávali se snadnou kořistí pro hustě kladené nacistické pasti chytající ukrývající se Židy.

V mnohem příznivějších podmínkách byli Židé vychováni v kultuře polské, neodlišující se od okolního prostředí a schopní se přizpůsobit životu mimo ghetto. Také těchto Židů bylo mnohem větší procento než ortodoxních a rozhodli se skrýt. Nacházeli úkryty a byli zachráněni před vyhlazením.“

V Krakově byl v březnu 1943 založen stranický „Komitet Pomocy Żydom“, „Výbor pro pomoc Židům“. O měsíc později, z podnětu „Rady Centralnej“, „Ústřední rady“ byla vytvořena „Okręgowa RPŻ“, „okresní RPŻ“. Předsedou se stal Stanisław Dobrowolski z PPS, do představenstva vstoupili Władysław Wójcik z PPS, Anna Dobrowolska z Demokratické strany, známý lidový aktivista Jerzy Matus a Tadeusz Seweryn. Zástupkyní Židů byla v Radě Maria Hochberg-Mariańska.

Pomoci RPŻ původně využívalo asi 100 osob, které se nacházely v oblasti árijské čtvrti Krakova. Krakovská Rada pomocí svých vyslanců shromažďovala nezbytné informace o potřebách jiných ghatt v Tarnově, Bochni, Przemysli, Stalové Woli, Mielci a Trzebni pod Jasłem. Byl zorganizovaný přesun Židů z Krakova přes Slovensko do Maďarska, kde v té době podmínky pro skrývání se Židů byly snesitelnější než v Polsku. Zabývali se tím socialisté Adam Rysiewicz, „Teodor“ a Marian Bomba, „Roman“.

Za účelem plnění úkolů pomáhat druhým, mimo dosah Rady krakovské a Lvovské ve zbývajících oblastech vyjížděly z Varšavy do krajů tři osoby, které navázaly kontakt s ghettu v Lodži, Piotrkově, Radomi, Kielcích a dalších městech. Tyto cesty byly zaměřeny především na shromažďování informací o situaci v ghettech a pracovních táborech, životních podmínkách a o potřebách pomoci.¹¹²

Činnost organizace Rady Pomocy Żydom „Żegota“ po celou dobu okupace Polska byla poměrně rozsáhlá, od finanční podpory přes pomoc legalizační, bytovou,

židovská náboženská sekta. V současné době je většinou rozšířen ve Spojených státech, Izraeli a Velké Británii. Současný Chasidismus je podskupina v rámci Ultra - ortodoxní ("Haredi Judaismus"), a je známý svým náboženským konzervatismem a sociálním odloučením.

¹¹¹ Jidiš – západogermánský jazyk neboli „židovská němčina“, kterým hovořili Židé nazývaní „Aškenazim“ čili Židé z německých oblastí (později tak byli označováni i Židé z oblastí východní, střední a západní Evropy). Je to jazyk němčině dost blízký, vychází ze středověké němčiny, avšak jeho slovní zásoba se skládá nejen z němčiny ale také z hebrejštiny a jazyků mnoha národů, v jejichž sousedství Židé žili.

¹¹² IRANEK-OSMIECKI, Kazimierz. *Kto ratuje jedno życie... Polacy i Żydzi. 1939 – 1945*. Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. 2. vydání. Varšava, 2009. ISBN 978-83-7629-062-1. s. 198-199

protivyděračskou, propagandistickou, pomoc dětem, lékařskou, oděvní, okresní Rady, spolupráci s židovskými organizacemi, které například RPŽ poskytovaly finance, kontakt s Delegací či s exilovou vládou RP v Londýně. Nesmíme opomenout, že všichni lidé, kteří se na této činnosti podíleli, tomu věnovali obrovské úsilí a bez nich by tato organizace nemohla fungovat.

5.10 Odezvy ze zahraničí:

Do podzemní organizace Rady pro pomoc Židům „Żegota“ se připojily a sjednotily téměř všechny složky polského protinacistického odboje a jednalo se zřejmě o jedinou takovou organizaci v celé Němci okupované Evropě. Z jejího utvoření a činnosti jako podpory pro persekované židovské obyvatelstvo, stejně jako pomoc židovským odbojovým organizacím ve varšavském ghettu je jasné, že si polský odboj uvědomoval, v jaké situaci se polští Židé nacházejí, a v rámci svých omezených možností se jim snažil maximálně pomoci.

Z korespondencí členů RPŽ především do Londýna a Spojených států Amerických ale také do Palestiny a jinam, které jsou dostupné v Instytutu Pamięci Narodowej je zřejmé, že finanční pomoc zvenčí byla pro záchranu Židů v Němci okupovaném Polsku opravdu nezbytná. Bez značných finančních prostředků by záchrana Židů nemohla probíhat v takové míře. Dopisy posílané z Polska jsou plné zoufalých proseb o pomoc ze strany zahraničních vlád a všech možných organizací. Z hlediska jejich soucitných odpovědí se podle všeho v rámci svých možností snažili pomoc poskytnout, nebo ji alespoň přislíbovali, byť se západním mocnostem zpočátku do událostí v Němci okupovaném Polsku nechtělo nějak zvláště zasahovat. Dá se však předpokládat, že jejich prvotní pasivita pramenila pouze z nevědomosti závažnosti situace. Nikdo si dost dobře nedovedl, nebo ani možná nechtěl představit, že by se takové hrůzy prováděné ze strany nacistů vůbec mohly odehrávat. Takový postoj se ale netýkal pouze zahraničních vlád, dokonce ani židovští představitelé na západě nezareagovali na zločiny páchané na jejich bratrech tak, jak by se v Polsku očekávalo. Nutno dodat, že naštěstí ze zahraničí přece jen pomoc postupně přicházela.

O tom, že události v Polsku nebyly Polákům žijícím za hranicemi lhostejné, snažili se pomoci a měli starost, jak se známým daří, svědčí například dopis, jeden z mnoha, napsaný 4. října 1943 a adresovaný Leonu Feinerovi. Píše se v něm: *„Nejdražší, neměl jsem dosud příležitost, po tragické smrti Artura, vám napsat. O příčinách té smrti jste pravděpodobně přesně informováni. Doufal, že tímto způsobem zdůrazní ty hrozné zločiny, které se vám dějí*

každý den. To bylo obsahem jeho dopisu prezidentovi, premiérovi a nám. Děláme, co je v našich silách, abychom mobilizovali světové veřejné mínění, aby ovlivnili vlády s cílem sražení Němců a katovského meče z jejich rukou. Obvykle nám odpovídají, že vše záleží na průběhu války. Jenže pro nás je ta válka ve větší míře již prohraná... Snažíme se také pro vás mobilizovat nějaké finanční prostředky. Do té doby jsme poslali na vaše jméno sedmdesát tři tisíc dolarů. Kromě toho byste měli dostat deset tisíc dolarů poslaných pro vás přes Am. Kom. Rob. v rukou premiéra. Víím, že jste měli jisté těžkosti se získáváním jistých sum. To již ale bylo vyjasněné v telegramu delegaci vlády. Pošlete na moje jméno potvrzení o přijetí obdržených sum, pokud možno s daty jejich obdržení. V nejbližší době se postaráme o odeslání další částky. Nejhorší věc je ta, že od vás nemáme delší dobu žádné zprávy. Máme papír od Janozyna, ale nevíme, jestli je to nějak užitečné. Na naše telegramní otázky se mi nedostává žádných odpovědí. Kdo zůstal na živu? Od Jlenia v Gen. vííme, že byl zabit Pejsachson. Udejte neprodleně jména přinejmenším nám nejvíce známých lidí. Co se stalo s Kwiatkim, Lucymanem, Starym Drukarzem, Adou, Moskalem, Małym Kupcem? Jak žijete s rodinou Zygmunta? Pomáhají vám? Jaké jsou vztahy s Wąsalem? Dejte nám o sobě vědět, protože jen vámi žijeme. Líbá vás Luc. Co vííte o matce dvojčat?“¹¹³

Následky nacistických trestných činů v Evropě za 2. světové války byly ohromné. Co se týče ztrát na osobách polské a židovské národnosti, způsobené genocidou přímou i nepřímou, dosáhly několika milionů. V některých publikacích se uvádí, že polských lidských ztrát bylo okolo 6 milionů. To odpovídá počtům, uvedeným v knize Władysława Góry *Wojna i okupacja na ziemiach polskich 1939 – 1945*. Oficiální prohlášení Úřadu válečných reparací obsahuje prohlášení o biologické ztrátě polské společnosti, různých příčinách smrti a počtu obětí. Podle tohoto zdroje mělo při bojových akcích zahynout 644 000 lidí, což bylo 2,4 % z tehdejšího celkového počtu obyvatel. Smrt v táborech, v důsledku pacifikace, poprav a likvidace ghatt pak činila 3 577 000 lidí, tedy 13,3 % obyvatelstva. Ztráty na životech způsobené smrtí ve vězeních, táborech, následkem epidemií, podvýživy, špatného zacházení atd. byly vyčísleny na 1 286 000 lidí, čili 4,7 %. Smrtí mimo tábory z vyčerpání, podvýživy, následkem utrpených zranění, zmrzačení, nadměrné práce atd. přišlo

¹¹³ Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, A 273 3.1.1.13.5B, IPN BU 1836/15. s. 53, Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza. Prześladowania i terror polskich obywateli w okupowanej Polsce, głównie narodowości żydowskiej. Wywózka i zagłada polskich i żydowskich dzieci. Dokumentacja finansowa z udzielonej pomocy ludności żydowskiej na polskim terytorium pod niemiecką okupacją.“, Depesza od LUC do Buntu o tragicznej śmierci Artura, o wysłaniu 75 tysięcy dol. Do Buntu oraz dopytywanie się o indywidualne osoby.

Polsko o 521 000 lidí, tedy o 1,8 % z celkového počtu obyvatel. V *Revue d'Histoire de la Deuxième Guerre Mondiale* je uvedeno 5,8 milionu polských obětí, demograf H. Kopeć uvádí podobné číslo. Další demograf A. Maryński však po dokončení analýzy stavů polského obyvatelstva před válkou a po ní odhadl podle Góry ztráty na lidských životech v počtu 4 – 4,5 milionů. Autor knihy se prý necítí být kompetentní k tomu, aby hodnotil uvedené rozdíly. Podle něj by se mělo brát v potaz také snížení porodnosti v důsledku okupace.¹¹⁴

U Poláků, kteří se rozhodli podat pomocnou ruku pronásledovaným Židům, šla náboženská rozdílnost mezi katolictvím a judaismem stranou. Jak ve své knize *Polacy, Żydzi i Holocaust* uvádí Stefan Korboński, člen Polského podzemního státu a delegát vlády v zemi, Židovský historický institut ve Varšavě roku 1968 potvrdil 343 případů zavražděných katolických rodin Němci za poskytnutí pomoci Židům, přičemž toto číslo asi není konečné. Podobných případů bylo podle něho více a jako přímý svědek událostí v nacisty okupovaném Polsku veřejně a pravdivě prohlašuje, že zachránili tolik Židů, kolik jen bylo možné.¹¹⁵

Na Hoře Paměti Har Hazikaron v Jeruzalémě byl v roce 1953 vztyčen Památník obětí a hrdinů holocaustu Jad vašem. Nachází se zde známá Alej Spravedlivých lemovaná stromy, na nichž jsou umístěny destičky se jmény těch, kteří v letech pohrdání a masového vyhlazování Židů jim prokazovali pomoc. Na většině z destiček se nacházejí jména Poláků, a mezi nimi i aktivisté „Żegoty“.

Vzhledem k množství udělených medailí tímto izraelským památníkem, kdy z celkových 6 000 medailí za záchranu Židů během holocaustu byly 2 000 uděleny Polákům, je zřejmé, že pomoc z jejich strany nebyla nezanedbatelná a zaslouží si, aby jim byla takto projevoována úcta jako hrdinům, kteří nasazovali vlastní životy pro záchranu židovské populace

¹¹⁴ GÓRA, Władysław. *Wojna i okupacja na ziemiach polskich 1939 – 1945*. Warszawa, 1984. ISBN 83-05-11290-X.

¹¹⁵ KORBONSKI, Stefan. *Polacy, Żydzi i Holocaust*. Warszawa, 2011. ISBN 978-83-7629-270-0.

Závěr:

Polsko se za 2. světové války nacházelo ve velmi těžké situaci, co se týká židovské otázky. Nacistická antisemitská propaganda zapůsobila na mnoho lidí, přesto se našla spousta hrdinů, kteří se rozhodli židovské spoluobčany zachránit. Jednotlivé akce pomoci nemohly být dostačující a efektivní, pokud měla záchranná akce mít co největší úspěšnost. Bez speciální centrální organizace, která měla za úkol soustředit veškeré síly a pomoc koordinovat, by obětí mohlo být daleko více a precizně promyšlená politika totálního vyhlazení židovské populace hitlerovským Německem by mohla být v plném rozsahu uskutečněna.

Rada Pomocy Żydom „Żegota“ vznikla díky organizační činnosti skupiny aktivistů z různých stran nebo zájmových skupin. Představovala projev touhy všech sociálních a politických sil polského podzemí, pro které byla záležitost záchrany židovské populace považována za občanskou a vlasteneckou povinnost, jako jednu z hlavních částí boje proti okupantům. Byla to epizoda velice těžká a nebezpečná, vyžadující od lidí, kteří se v ní objevili a to nejen z hlediska ideového, obětavost a tiché hrdinství, často v anonymitě. Šlo především o sjednocenou akci pomoci, při které musely jít stranou i spory.

Pomoc poskytovaná Židům v rámci akce „Żegota“ je nevyčísitelná. Není možné ji vymezit na několik tisíc Židů, kteří se nacházeli pod stálou péčí Rady nebo jejích agend. RPŻ poskytovala pomoc nejen bezprostředně, ale také přes různé organizace nebo orgány podzemního Polska. Měla přitom také svůj podíl na akcích pomoci a záchrany prováděných prostřednictvím jiných organizací nebo soukromých osob. Kromě hmatatelné bezprostřední pomoci formou finanční, materiální, bytové nebo legalizační, musíme vzít v úvahu i podporu morální a psychickou. Často udržovala lidi při životě a rozumu, budila víru v lidi a budoucnost, dodávala odvalu ochráncům, aby i nadále nesli nelehké riziko vystavení se nacistické pomstě.

Je třeba mít na paměti, že do sestavení „Żegoty“ vstupovali představitelé židovských podzemních organizací na výraz spolupráce polského a židovského podzemí. Všichni tito hrdinové, kteří se rozhodli postavit okupantům a jednat, zachránili tisíce lidí od nevyhnutelného vyhlazení. I po pádu nacistického režimu neměli někteří členové polského odboje a Rady Pomocy Żydom klid vzhledem k faktu, že byli následně komunisty, jejichž období nadvlády ve východní Evropě přišlo s porážkou Německa, podezřívání ze spolupráce s gestapem či ze zpronevěry finančních prostředků, jež obdrželi představitelé „Żegoty“ ze zahraničí za účelem pomoci Židům během druhé světové války.

Výraznější podpora ze strany polského národa než ta, které dosáhli, byla během 2. světové války za hranicemi jejich možností. Nebylo v jejich silách zachránit miliony Židů z celé Evropy. Ti lidé, kteří se na podpoře persekvanému židovskému obyvatelstvu neúčastnili, mohli být ve svém rozhodnutí vedeni jednak antisemitskými náladami, které nebyly cizí ani v polské společnosti, anebo strachem vyvolaným z hrozícího trestu smrti pro kohokoliv, kdo Židům jakkoliv pomáhal. Polsko bylo totiž jedinou zemí, ve které hrozil takovýto přísný postih za poskytnutí pomoci lidem židovské národnosti. Přesto osob ochotných toto riziko podstoupit nebylo zanedbatelné množství. Možnosti aktivně podporovat persekvané obyvatelstvo byly v období nacisty okupovaného Polska velmi omezené, přesto se organizace „Żegota“ snažila udělat maximum pro záchranu co největšího počtu těchto osob.

Aby byla pomoc Rady Pomocy Żydom co nejefektivnější, byly v ní zřízeny jednotlivé referáty a každý se zaměřoval na něco jiného. Nejvýznamnější druhy pomoci byly obstarávání finančních prostředků, bez nichž by jakákoliv podpora nebyla možná, dále výroba falešných dokumentů, ač šlo o rodné listy nebo povolení k práci, nedílnou součástí bylo zajišťování bydlení, shánění oděvů, poskytování materiální péče, lékařské péče včetně léků, informování zahraničí o událostech dějících se na území Polska a komunikace se zahraničními vládami, referát, který se staral výhradně o židovské děti a nakonec také složka, která stavěla před speciální soudy kolaboranty, udavače a ty, kteří zneužívali postavení pronásledovaného židovského obyvatelstva a za účelem zisku je vydírali.

Je všeobecně známé, že lidstvo provázají války od samého počátku věků. Do dnešních dní během válek, které v sobě zahrnovaly zločiny proti lidskosti, zahynul nespočet lidí. Když hovoříme konkrétně o druhé světové válce, tento konflikt se odehrál v celkem nedávné minulosti a přišlo při něm o život šest miliónů evropských Židů a celkově padlo za obětí několik desítek miliónů lidí. Je třeba mít na paměti, že lidé působící v organizaci Rada Pomocy Żydom svojí činností zachránili tisíce lidí od nevyhnutelného vyhlazení.

Resumé:

The bachelor thesis called „The Activity of „Żegota“ Organisation During the Second World War“, describes the activity of the organisation in the period, when the biggest conflict of modern age had been launched in Europe in the 20th century. This Polish resistance organisation was operating at the territory of Poland occupied by the Nazis.

The Jews, who had lost their territory in the 1st century, emigrated to the Northern Africa, Babylonia, Western Europe and the whole Mediterranean. They were pursued and repressed at any place they were for centuries. It had been caused by the religious and cultural differences, but the stereotypes were the reason mostly too. The anti-Semitism did not disappear from the world since that era till now. The Jews had found the refuge in Poland and has created numerous communities that kept its customs and traditions. They were given quite broad rights and freedoms at the Polish territory. Despite the Jews did not avoid anti-Semitism in Poland, they lived relatively satisfied and with comfort with the other Polish until the beginning of Second World War.

Because the Polish state was split between Russia, Prussia and Austria from 1795 to 1918, it did not exist in practice. After it had reached the independence finally again, Poland was attacked by Germany on 1st September 1939 and the Soviet troops entered on 17th September the same year there.

Poland was divided into two occupation zones along Ribbentrop – Molotov line. Although the Polish have been defeated, they did not like to give up to German occupants. Polish government had escaped to France via Romania and have established the exile government there. That administration has moved to London subsequently. The Polish underground state was formed in fall of 1939. Thanks to the Polish, who did not like to give up and remained at the Polish territory, the Polish resistance was established to cooperate with the exile government and fought against the occupants.

Warsaw became the biggest Jewish centre in Poland. There were around 300 000 Jewish inhabitants before the World War II. The Jews have lived in the Warsaw ghetto area and after the occupation they were left isolated from the surrounding world totally. They had to survive in horrible conditions without any idea what will going to be with them. All Jews had to be the part of the Final solution and had to be assassinated according to the plan. Many of them were deported to the concentration camps, where they were murdered. When the other had realised it, they did not want to get murdered, but wanted to fight. That's why they

made rebellion from 19th April to 16th May 1943. Who did not die in ghetto, died in the concentration camp later anyway. The Jewish were defeated. They have got the help from Polish side, but not any big one. That is why the special organisation called „Żegota“, which helped to the Jewish population, have been established on the basis of that event

In the activity of this organisation many people were involved. All of them risked their lives during their RPŻ participation. They have created special departments, where each of them was specialised to specific issues. Department of legalisation arranged false documents and department of finance obtained necessary money, because the help could not be realised without them. Then the department of housing arranged the shelters for the Jews, the department against extortion was searching and punishing the informers and collaborationist. The department of propaganda was trying to let the world know, what is going on in Poland and to attract some help. The department of medicine arranged the medical care and finally the department for kids focused to help the children from suffer. Next to these issues the Council helped to provide material and clothing for example.

Although around six million of European Jews have been assassinated during the Second World War and that historical event became the biggest genocide of modern history, The Council to Aid Jews offered help to the persecuted Jews until the end of war. Thanks to the Council several thousands of Jewish people was saved. Without these heroes, like RPŻ people were, there were much more victims there.

Konkluzja:

Praca licencjacka na temat „Działalność organizacje "Żegota" podczas II wojny światowej", opisuje działalność organizacji, która należała do polskiego ruchu oporu w okresie, gdy był w 20 wieku w Europie wywołany największy konflikt w historii nowożytnej, i która działała na terenie Polski okupowanej przez Niemców.

Żydzi, którzy stracili swoje terytorium już w 1 wieku wyemigrowali do Afryki Północnej, Babilonu, Europy Zachodniej i Morza Śródziemnego. Wszędzie na tych terenach byli od wieków prześladowani i uciskani. Powodem tego były różnice religijne i kulturowe, ale często to było też tylko o stereotypach. Antysemityzm niestety nie zniknął od tego czasu do dzisiejszego świata. W Polsce Żydzi znaleźli schronienie i stworzyli tam dużą społeczność, gdzie zachowzawali ich zwyczaje i tradycje. Na terytorium Polski zostało im przyznane stosunkowo dużych praw i wolności. Chociaż ani w Polce nie dało się uniknąć antysemityzmu, tutaj aż do wybuchu II wojny światowej żyli dość szczęśliwie i w zgodzie z innymi Polakami.

Od 1795 roku do 1918 roku Polskie państwo praktycznie nie istniało, ponieważ zostało podzielone pomiędzy Rosję, Prusy i Austrię. Po znowu odzyskaniu niepodległości, 1 września 1939 roku została Polska zaatakowana przez Niemcy, a 17 września tego samego roku wstąpiła do kraju i wojska Związku Radzieckiego. Polska została podzielona na dwie strefy okupacyjne wzdłuż Ribbentrop - Mołotow linii. Chociaż zostali Polacy pokonani, nie chcieli po prostu zrezygnować i umieścić się w ręce okupanta. Polski rząd uciekł do Francji przez Rumunię i tam utworzył rząd na emigracji, który następnie przeniósł się do Londynu. Polskie państwo podziemne powstało jesienią 1939 roku. Dzięki Polakom, którzy nie chcieli się poddać i zostali na terytorium Polski, ustanowił się Polski ruch oporu, który współpracował z Rządem poza granicami i walczył przeciwko okupantom.

Warszawa stała się największym centrum żydowskim w Polsce, przed wojną tam mieszkało około 300 000 Żydów, mieszkających w getcie warszawskim, a po okupacji terytorium pozostali Żydzi odizolowani od świata zewnętrznego. Musieli przeżywać w nieludzkich warunkach i nie wiedzieli, czego oczekiwać. Każdy miał się stać częścią Ostatecznego Rozwiązania Europejskiej Kwestii Żydowskiej i być zabity. Wiele z nich zostało deportowanych do obozów koncentracyjnych, gdzie zostali zamordowani. Kiedy się to pozostali Żydzi dowiedzieli, nie chcieli zginąć ręką okupanta, ale chcieli z nim walczyć.

Dlatego się od 19 kwietnia do 16 maja 1943 roku zbuntowali. Kto nie zmarł w getcie, zginął później w obozie koncentracyjnym. Żydzi zostali pokonani. Ze strony polskiej, dostali pomoc, ale nie wystarczająco dużą.

W związku z tym, w oparciu o te wydarzenia została utworzona specjalną organizacja Rada Pomocy Żydom "Żegota", która zajmowała się pomocą ludności żydowskiej.

W działalności tej organizacji zaangażowało się wiele osób. Wszyscy podczas ich udziału w Radzie Pomocy Żydom ryzykowali własne życie. Zostały ustawione specjalne referaty, i każdy specjalizował się w coś innego. Referat legalizacyjny uzyskiwał fałszywe dokumenty, Referat finansowy miał za zadanie, aby zebrać pieniądze, bo bez nich pomoc nie byłaby możliwa. Następny Referat mieszkaniowy starał się zapewnić schronienie dla Żydów, Referat antyszantażowy poszukiwał i karał szantażystów i hitlerowskich kolaborantów, Referat propagandowy za pośrednictwem prasy dawał światu wiedzieć, o sytuacji w okupowanej Polsce i apelował o pomoc. Zadaniem Referatu lekarskiego było zaopatrzenie opieki lekarskiej dla Żydów. Referat dzieci koncentrował się tylko na dzieci. Rada Pomocy Żydom zaopatrywała ukrywających się Żydów również pomocą materialną lub odzieżową itp.

Aczkolwiek w czasie II wojny światowej zginęło około sześciu milionów europejskich Żydów, a wydarzenie to stało się największym ludobójstwem w historii współczesnej, udzielała „Żegota“ dla swoich możliwości maximalnej pomocy Żydom, aż do końca wojny. Dzięki niej uratowano kilka tysięcy osób ludności żydowskiej i nie być takich bohaterów, jacy byli ludzie z Rady Pomocy Żydom, mogło być więcej.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Prameny

- 1 Instytut Pamięci Narodowej w Warszawie, Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie, IPN BU MBP AK SZARE SZEREGI 86, IPN BU 1558/86. s. 8, Komenda Główna Armii Krajowej. Oddział Biuro Informacji i Propagandy. Rada Żegoty. Referat Informacyjny – „Komunikat prasowy nr. 1. 05. 09. 1943 r.“.
- 2 Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, A 273 3.1.1.13.5B, IPN BU 1836/15. s. 33, Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza. Prześladowania i terror polskich obywateli w okupowanej Polsce, głównie narodowości żydowskiej. Wywózka i zagłada polskich i żydowskich dzieci. Dokumentacja finansowa z udzielonej pomocy ludności żydowskiej na polskim terytorium pod niemiecką okupacją.“, Depesza Delegata Jankowskiego Min. Mikołajczyka o nasileniu bestialstwa w lubelskim.
- 3 Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, A 273 3.1.1.13.5B, IPN BU 1836/15. s. 33, Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza. Prześladowania i terror polskich obywateli w okupowanej Polsce, głównie narodowości żydowskiej. Wywózka i zagłada polskich i żydowskich dzieci. Dokumentacja finansowa z udzielonej pomocy ludności żydowskiej na polskim terytorium pod niemiecką okupacją.“, Pismo Delegata Jankowskiego o rozpaczliwym stanie dzieci polskich. Brak żywności i odzieży. Akcja pacyfikacji trwa.
- 4 Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, A 273 3.1.1.13.5B, IPN BU 1836/15. s. 33, Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza. Prześladowania i terror polskich obywateli w okupowanej Polsce, głównie narodowości żydowskiej. Wywózka i zagłada polskich i żydowskich dzieci. Dokumentacja finansowa z udzielonej pomocy ludności żydowskiej na polskim terytorium pod niemiecką okupacją.“, Depesza J. S. Jankowskiego o pomocy dla dzieci.

- 5 Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, A 273 3.1.1.13.5B, IPN BU 1836/15. s. 53, Oddział VI Sztabu Naczelnego Wodza. Prześladowania i terror polskich obywateli w okupowanej Polsce, głównie narodowości żydowskiej. Wywózka i zagłada polskich i żydowskich dzieci. Dokumentacja finansowa z udzielonej pomocy ludności żydowskiej na polskim terytorium pod niemiecką okupacją.“, Depesza od LUC do Buntu o tragicznej śmierci Artura, o wysłaniu 75 tysięcy dol. Do Buntu oraz dopytywanie się o indywidualne osoby.
- 6 Kierownictwo Walki Podziemnej, Obwieszczenie in Biuletyn Informacyjny. Ročník V, číslo 49 (204). Varšava, 09. 12. 1943.
- 7 Kierownictwo Walki Podziemnej, Obwieszczenie in Biuletyn Informacyjny. Ročník VI, číslo 13 (220). Varšava, 30. 03. 1944, s. 5-6.

Sekundární literatura

- 1 BALCERAK, Wiesław Stefan – ARCZYŃSKI, Marek Ferdynand. *Kryptonim "Żegota", Z dziejów pomocy Żydom w Polsce 1939-1945*. Warszawa, 1971. ISBN 83-07-00016-5.
- 2 BARTOSZEWSKI, Władysław a Marek EDELMAN. *Los Žydów Warszawy, 1939-1943*. 2. vydání. Lublin: Tow. Nauk. Katolického Univerzitetu Lubelskiego, 1993. ISBN 8385291458.
- 3 EDELMAN, Marek. *Getto walczy. Udział Bundu w obronie getta warszawskiego*. Warszawa, 1945. ISBN neuvedeno.
- 4 FISHBANE, M. A. *Judaismus: Zjevení a tradice*. 3. vyd. Praha: PROSTOR, 2003. ISBN: 80-7260-086-9.
- 5 GÓRA, Władysław. *Wojna i okupacja na ziemiach polskich 1939 – 1945*. Warszawa, 1984. ISBN 83-05-11290-X.

- 6 GRYNBERG, Michał. *Księga Sprawiedliwych*. 1. wydání. Varšava, 1993. ISBN 83-01-11186-0.
- 7 IRANEK-OSMIECKI, Kazimierz. *Kto ratuje jedno życie... Polacy i Żydzi. 1939 – 1945*. Instytut Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. 2. wydání. Varšava, 2009. ISBN 978-83-7629-062-1.
- 8 KANN, Maria. *Na oczach świata*. Wydawnictwo „Glob“. Zamość, 1932. ISBN neuvedeno.
- 9 KORBOŃSKI, Stefan. *Polacy, Żydzi i Holocaust*. Warszawa, 2011. ISBN 978-83-7629-270-0.
- 10 KUNERT Andrzej Krzysztof, FRISZKE Andrzej (red.). *„Żegota” Rada Pomocy Żydom 1942–1945*. Warszawa, 2002. ISBN 83-916666-0-3.
- 11 LEWANDOWSKA, Stanisława. *Kryptonim „legalizacja“ 1939 - 1945*. Warszawa, 1984. ISBN 93-05-11255-1.
- 12 ONDŘEJ, Jan et al. *Obecné mezinárodní právo v dokumentech*. 3. doplněné vydání. Mnichov, 2010. nakl. C. H. Beck. ISBN neuvedeno.
- 13 OREL, Anton. *Judaismus jako světový protiklad ke křesťanství*. 3. vydání. Graz, 1934. překlad: Voříšek Jaroslav 2010. ISBN neuvedeno. [cit. 2015-12-15]
 - i. URL:<http://www.vzdelavaci-institut.info/?q=system/files/Judaismus_jako_svetodejny_protiklad_ke_krestanstvi-A.Orel_.pdf>.
- 14 PEŁCZYŃSKI, Tadeusz. *Studium Polski Podziemnej, Armia Krajowa w dokumentach 1939 – 1945, Tom I, Wrzesień 1939 – Czerwiec 1941*. Londyn, 1970. SBN 950134805.

- 15 PROCHÁZKA, Petr. *Románová trilogie Grigorije Kanoviče v dějinném kontextu*. Magisterská práce. Masarykova univerzita v Brně. 2012
- 16 QUALTER, Terence H. *Propaganda and Psychological Warfare*. Random House. Whitefish, 2011. ISBN 10: 1258143151 / ISBN 13: 9781258143152.
- 17 SACHNOWSKA, Kamila et al. *Polacy ratujący Żydów w latach II wojny światowej: Materiały dla ucznia, Eseje, Słownik pojęć, Biografie, Tablice synchronistyczne, Wybór tekstów*. Warszawa, 2008. ISBN 987-83-7629-008-9.
- 18 SAKOWSKA, Ruta. *Ludzie z dzielnicy zamkniętej, Żydzi w Warszawie w okresie hitlerowskiej okupacji, Październik 1939 – marzec 1943*. 1. vydání. Warszawa, 1975. ISBN neuvedeno.
- 19 SLIŽOVÁ, Alexandra. *Osudy zachráněných dětí Ireny Sendlerové*. Bakalářská práce. Masarykova univerzita v Brně. 2014
- 20 STRÁNSKÝ, Matěj. *Varšavské ghetto ve fotografiích*. Bakalářská práce. Slezská univerzita Opava. 2001
- 21 TOMASZEWSKI, Irene – WERBOWSKI, Tacia. *Zegota*. Price-Patterson Ltd. Montreal, Canada, 1994. ISBN-10: 1896881157 / ISBN-13: 978-1896881157.
- 22 TÖRÖK, Dan. Vztah křesťanství a judaismu na počátku společných dějin. In *Teologické texty*, Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie, 2013/4 Praha. ISSN 0862-6944.
- 23 WAWRZYŃSKI, Mirosław. Exodus warszawiaków : historycznie mityczna a realna liczba wypędzonych i wywiezionych przez Niemcůw. In *Przegląd Pruszkowski* nr 2, 2014, s. 56-67. ISBN neuvedeno. ISSN 0867-423X.
- 24 WĘGRZYNEK, Hanna, „Kultura“, in: *Historia Żydów Polskich*. Polityka. Wydanie specjalne, 2013, č. 3, s. 29–34. Indeks 381-055. ISSN 1730-0525.

- 25 ZAJÍCOVÁ, Markéta. *Jeruzalémský Chrám a jeho současná interpretace*. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. 2012
- 26 ZEMAN, Pavel. Polský protinacistický odboj. Zemská armáda, Polský podzemní stát a povstání ve Varšavě 1943 a 1944. In *Paměť a dějiny*, 2014, č. 3, s. 49-50. ISSN 1802-8241.

Internetové zdroje:

- 1 ALEKSIUN, Natalia. *Poalej Syjon-Lewica*. Polski Słownik Judaistyczny. Żydowski Instytut Historyczny im. Emanuela Ringelbluma. [cit. 2016-04-18].
URL: <http://www.jhi.pl/psj/Poalej_Syjon-Lewica>.
- 2 Holocaust Education & Archive Research Team, *Adam Czerniakow And His Diary*. SJ H. E. A. R. T 2007. [cit. 2016-4-14].
URL: <<http://www.holocaustresearchproject.org/ghettos/acdiary.html>>.
- 3 Institut Tereziánské iniciativy, *Holocaust v evropských zemích*, Holocaust.cz, 26. 09. 2011 [cit. 2015-12-20].
URL: <<http://www.holocaust.cz/dejiny/holocaust-v-evropskych-zemich/>>.
- 4 Institut Tereziánské iniciativy, *Koncentrační tábory a ghetta*, Holocaust.cz, 26. 09. 2011 [cit. 2015-12-20].
URL: <<http://www.holocaust.cz/dejiny/koncentracni-tabory-a-ghetta/>>.
- 5 Interia Nowa Historia, *Gen. Karaszewicz-Tokarzewski – Współtwórca Podziemnego Państwa*. 22. 04. 2014 [cit. 2015-12-22].
URL:<<http://nowahistoria.interia.pl/polska-walczaca/news-gen-karaszewicz-tokarzewski-wspoltworca-podziemnego-panstwa,nId,1429849>>.
- 6 JACKL, Klara. *Rada Pomocy Żydom Żegota*. Polscy Sprawiedliwi. Září 2015 [cit. 2016-04-13].
URL:<<http://www.sprawiedliwi.org.pl/pl/family/796,the-council-to-aid-jews-zegota/>>.

- 7 LESZCZYŃSKA, Magdalena. *Arczyński Ferdynand*. Muzeum Historii Żydów Polskich. Listopad 2010 [cit. 2016-05-08].
URL: <<http://www.sprawiedliwi.org.pl/pl/family/405,arczynski-ferdynand/>>.
- 8 Muzeum Armii Krajowej im. gen. Emila Fieldorfa "Nila", *Barski Ignacy (1893-1963)*. Muzeum-AK.pl. [cit. 2016-04-14].
URL: <<http://www.muzeum-ak.pl/biogramy/formatka.php?idwyb=249>>.
- 9 Muzeum Powstań Śląskich. *Powstania Śląskie*. Muzeumpowstanslaskich.pl. [cit. 2016-05-08].
URL: <<http://www.muzeumpowstanslaskich.pl/historia/powstania-slaskie/>>.
- 10 Římský statut Mezinárodního trestního soudu (č.84/2009 Sb.m.s), Článek 7, *Zločiny proti lidskosti*. [cit. 2015-12-15].
URL: <<http://codexisuno.cz/2aO#!3900>>.
- 11 Římský statut Mezinárodního trestního soudu (č.84/2009 Sb.m.s), Článek 8, *Válečné zločiny*. [cit. 2015-12-15].
URL: <<http://codexisuno.cz/2aO#!3900>>.
- 12 Sciaga. *Rząd Polski na emigracji*. Sciaga.pl, Warszawa. [cit. 2015-12-22].
URL: <http://sciaga.pl/tekst/29705-30-rzad_polski_na_emigracji>.
- 13 Urząd Gminy Hyżne. *Gen. Władysław Sikorski*. hyzne.pl, 2001. [cit. 2015-12-22].
URL: <<http://hyzne.pl/polozenie/gen-wladyslaw-sikorski/>>.
- 14 Ústav dálného východu Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Operační program Praha – Adaptabilita, *Glosář odborných termínů*. 14. 05. 2012 [cit. 2015-12-15]. <<http://udlv.ff.cuni.cz/oppa/glosar.html>>.
- 15 Ústav pro studium totalitních režimů. *Varšavské povstání 1944: Akce Bouře a sovětizace Polska*. Seminář k 70. výročí Varšavského povstání 1944, Praha, 18. 09. 2014 [cit. 2016-04-16].

URL: <<http://www.ustrcr.cz/cs/varsavske-povstani-1944>>.

16 Velvyslanectví Polské republiky v Praze. *Sovětská likvidace polského odboje*. 27. 03. 2015. [cit. 2016-05-08].

URL:<http://prague.mfa.gov.pl/cs/news/proces_szesnastu;jsessionid=520F4696842349CD39A1370C417B60CD.cmsap2p>.

17 Wielka Interaktywna Encyklopedia Multimedialna. *Rząd Rzeczypospolitej Polskiej na emigracji*. Portal WIEM. [cit. 2015-12-22].

URL:<http://portalwiedzy.onet.pl/27975,,,,,rzad_rzeczypospolitej_polskiej_na_emigracji,haslo.html>.

18 Yad Vashem. *Czerniaków Adam*. Shoah Resource Center, The International School for Holocaust Studies. 16. 02. 2010 [cit. 2016-04-14].

URL: <http://www.yadvashem.org/odot_pdf/Microsoft%20Word%20-%205934.pdf>.

19 Yad Vashem. *The Ghettos, Warsaw Ghetto*. 16. 02. 2010 [cit. 2016-04-14].

URL: <<http://www.yadvashem.org/yv/en/holocaust/about/03/warsaw.asp>>.